

**DRUHY EVALUACE RESOCIALIZAČNÍCH PROGRAMŮ
VE VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY**

Tomáš Černý

Diplomová práce
2015

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Institut mezioborových studií

akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Tomáš Černý**
Osobní číslo: **H138157**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Druhy evaluace resocializačních programů ve výkonu trestu odnětí svobody**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v SR UTB ve Zlíně č. 7/2014, včetně příloh, případně podle dalších materiálů. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na historii resocializačních programů;
- na analýzu současného stavu výkonu trestu odnětí svobody v ČR;
- na analýzu evaluace resocializačních programů s odsouzenými;
- na specifika výkonu trestu odnětí svobody;
- na vliv resocializačních programů na začlenění odsouzených do společnosti.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Černíková, V. a kol. Sociální ochrana terciální prevence, její možnosti a limity. Plzeň: A.Čeněk, 2008, ISBN: 978-80-7380-138-0, 163 s.

Černíková, V. Sociální ochrana. Praha: Policejní akademie ČR, 2005, ISBN: 80-7251-207-2, 244 s.

Drbohlav, A. Trest smrti versus trest života. Hr.Králové: Gaudeamus, 2005, ISBN: 80-7041-163-5, 143 s.

Fischer, S. Etopedie v penitenciární praxi. Ústí nad Labem: MINO, 2006, ISBN: 80-7044-772-9, 183 s.

Fischer, S. Sociální patologie. Praha: Grada, 2009, ISBN: 978-80-247-2781-3, 224 s.

Jůva, V. Základy pedagogiky pro doplňující pedagogické studium. Brno: Portál, 2001, ISBN 80-85931-95-8.

Jůzl, M. Sociálně pedagogická role církve v penitenciární praxi. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2011, ISBN 978-80-87182-03-1, 184 s.

Matoušek, O. Specifika různých cílových skupin a práce s nimi. Praha: Portál, 2005, ISBN: 80-7367-002-X, 351 s.

Mitáš, V. Duchovenská služba v penitenciárním prostředí. Praha: Občanské sdružení, Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby České republiky, 2007.

Netík, K., Netíková D., Hájek, S. Psychologie v právu, 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 1997. ISBN 80-7179-177-6, 140 s.

Němec, J. a kol. Vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním. Brno: Paido, 2009, ISBN: 978-80-210-5033-4, 381 s.

Stankowski, A. Nástin problematiky etopedie a sociální patologie. Ostrava: Ostravská universita, 2004, ISBN: 80-7042-360-9, 142 s.

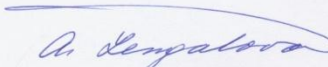
Další literatura bude obsažena v Projektu diplomové práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí diplomové práce: **doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.**
Institut mezioborových studií

Datum zadání diplomové práce: **4. listopadu 2014**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2015**

V Brně dne 4. listopadu 2014

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
ředitel ústavu

Prohlašuji, že

- beru na vědomí, že odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí, že jeden výtisk diplomové práce bude uložen v příruční knihovně Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a jeden výtisk bude uložen u vedoucího práce;
- byl/a jsem seznámen/a s tím, že na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 2 a 3 autorského zákona mohu užít své dílo – diplomovou práci nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s tím, že vyrovnaní případného přiměřeného příspěvku na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše) bude rovněž předmětem této licenční smlouvy;
- beru na vědomí, že pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tedy pouze k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům;
- beru na vědomí, že pokud je výstupem diplomové práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji,

- že jsem na diplomové práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.
- že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Brně 11. 2. 2015

TOMÁŠ ČERNÝ
.....
Jméno, příjmení a podpis diplomanta

ABSTRAKT

Práce monitoruje resocializační programy a jejich evaluaci od historických počátků až po současnost. Popisuje jejich vliv na odsouzené a snaží se popsat jejich jednotlivá specifika a problematiku. Práce se snaží zjistit prostřednictvím empirické části, zda resocializační programy pozitivně působí na odsouzeného prostřednictvím konfrontace názorů odsouzených a pracovníků Vězeňské služby podílejících se na realizaci resocializačních programů a jejich evaluaci. Dále se snaží zprostředkovat informace o odsouzených a pracovnících Vězeňské služby ČR, zapojených do těchto resocializačních programů, zejména, jak tyto programy vnímají, jaké s nimi mají zkušenosti a jestli mají smysluplné využití.

Klíčová slova

Resocializační program, evaluace, odsouzený, resocializace, vězeňství, výkon trestu odnětí svobody

ABSTRACT

Monitors work rehabilitation programs and their evaluation from their historical origins to the present. Describes their effect on offenders and tries to describe their specific circumstances and issues. The work seeks to determine whether the empirical part through rehabilitation programs have a positive effect on the prisoner through the confrontation of views convicted and Prison Service staff involved in the implementation of rehabilitation programs and their evaluation. It tries to convey information about inmates and staff of the Prison Service, involved in these rehabilitation programs, in particular, how these programs perceive what their experiences of them, and if they have meaningful use.

Keywords

Resocialization program, evaluation, convicted, resocialization, prisons, imprisonment

PODĚKOVÁNÍ

Především děkuji svému vedoucímu diplomové práce doc. PhDr. Miloslavu Jůzlovi, Ph.D. za odbornou a užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování této práce. Dále chci poděkovat plk. Mgr. Martině Maraczekové, ředitelce Věznice Rapotice, za povolení dělat výzkum v této věznici.

Také bych rád poděkoval svým blízkým a přátelům za nesmírnou trpělivost, čas a ochotu při získávání důležitých informací a materiálů ke studiu.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma **DRUHÝ EVALUACE RESOCIALIZAČNÍCH PROGRAMŮ VE VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY** zpracoval samostatně a použil jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této práce. Elektronická a tištěná verze závěrečné práce jsou totožné.

Obsah

ÚVOD	2
I TEORETICKÁ ČÁST	4
1 HISTORIE VĚZEŇSTVÍ	5
1.1 OBDOBÍ VĚZEŇSTVÍ ZA HABSBUŘSKÉ MONARCHIE	5
1.2 VĚZEŇSTVÍ PRVNÍ REPUBLIKY A PROTEKTORÁTU	6
1.3 POVÁLEČNÉ VĚZEŇSTVÍ A VĚZEŇSTVÍ PODLE SOVĚTSKÉHO VZORU	8
1.4 REFORMA ČESKOSLOVENSKÉHO VĚZEŇSTVÍ PO ROCE 1989	11
2 SYSTÉM VĚZEŇSKÉ SLUŽBY ČR	13
2.1 VÝKON TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY V ČR	14
2.2 ÚČEL VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY	15
2.3 TYPOLOGIE VĚZNIC	16
2.4 SPECIFIKA JEDNOTLIVÝCH TYPŮ VĚZNIC	17
3 RESOCIALIZACE	23
3.1 SYSTÉMY RESOCIALIZAČNÍCH PROGRAMŮ	23
3.2 SPECIFIKA RESOCIALIZAČNÍCH PROGRAMŮ	24
3.3 POSTPENITENCIÁRNÍ PÉČE	26
4 EVALUACE RESOCIALIZAČNÍHO PROGRAMU	31
4.1 CHARAKTERISTIKA RESOCIALIZAČNÍHO PROGRAMU	31
4.2 VOLBA RESOCIALIZAČNÍHO PROGRAMU A JEHO EVALUACE.....	32
4.3 HODNOCENÍ PROGRAMU ZACHÁZENÍ.....	41
4.4 ODBORNÝ PERSONÁL PODÍLEJÍCÍ SE NA EVALUACI RESOCIALIZAČNÍCH PROGRAMŮ	42
4.5 DUCHOVENSÁ ČINNOST VE VĚZEŇSTVÍ	44
II PRAKTICKÁ ČÁST	49
5 CÍL EMPIRICKÉ PRÁCE	50
5.1 METODY ZJIŠŤOVÁNÍ FAKTŮ	51
5.2 INTERPRETACE ZJIŠTĚNÝCH FAKTŮ U ODSOUZENÝCH.....	58
5.3 INTERPRETACE ZJIŠTĚNÝCH FAKTŮ U ZAMĚSTNANCŮ ODDĚLENÍ VÝKONU TRESTU	62
5.4 KOMPARACE SPOLEČNÝCH OTÁZEK	68
5.5 VYHODNOCENÍ VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU	70
ZÁVĚR	72
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	74
ČASOPISY A JINÉ ZDROJE	76
INTERNETOVÉ ZDROJE	77
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	78
SEZNAM PŘÍLOH	79

Úvod

Každý jedinec je nějakým způsobem začleňován do společnosti a jsou mu vštěpovány určité normy a hodnoty, které má přijmout za své vlastní a řídit se jimi, i když zrovna není pod kontrolou a dohledem někoho jiného. Tento celoživotní proces nazýváme socializace. Někdy může dojít, a to z různých příčin, především špatných vlivů a podmínek působících na dítě, k neúspěšné socializaci. Většinou se jedná o nefunkční rodiny, o děti zanedbané nebo týrané. Z těchto neúspěšně socializovaných jedinců pak vyrůstají mnohdy osoby s deviantním jednáním a chováním. Neumí zdravě komunikovat s ostatními, navazovat sociální kontakt, řešit běžné situace a problémy. Deviace je určitá odchylka od chování ostatních lidí, která se však v každé společnosti může lišit.

Resocializace je pak opětovnou socializací u jedinců, kteří byli v minulosti špatně socializovaní a spáchali trestný čin. Jedná se především o vštěpování nových norem, pro společnost přijatelných, s cílem navrátit odsouzeného zpátky do běžného života. K tomuto účelu slouží nepřehledná řada resocializačních programů, které však nemusí být vždy úspěšné. Odsouzený musí být v tomto procesu resocializace velmi motivovaný a ochotný ke spolupráci a snaze pracovat sám na sobě.

Resocializační programy jsou také velmi závislé na ekonomických i personálních podmínkách té či oné věznice. Procesy resocializace jsou tak velmi často úspěšnější ve vyspělých zemích, se silným ekonomickým zázemím. Příkladem je například Norsko, které zahájilo spolupráci s Českou republikou na základě dotací z Norských fondů pro boj s kriminalitou. Koncem loňského roku se tak někteří zaměstnanci věznic mohli setkat se svými kolegy z Norska. Mohli si vyměnit své praktické zkušenosti a názory na resocializační proces. Bylo znát, že Norové na tomto procesu pracují o několik let déle a také jejich profesionální vlastnosti a materiální podmínky jsou na daleko vyšší úrovni. Jejich proces resocializace je mnohem úspěšnější a procento recidivy je pochopitelně velmi nízké (20%).

Nejen tedy zkušenosti se získané praxe jiných odborníků v oblasti penitenciární péče, ale i mnohé poznatky z výzkumů u nás je nutné důkladně interpretovat a i nadále modifikovat pro další využití k zefektivnění práce s odsouzenými, jejich resocializace a reintegrace do společnosti.

Penitenciární praxe zahrnuje řadu zátěžových situací v oblasti psychických nebo tělesných potřeb. Dochází nejen ke ztrátě svobody, ale také k přetrhání rodinných vazeb a společenských kontaktů, ke ztrátě zaměstnání i společenského postavení. Jedinci, kteří se ocitnou ve výkonu trestu odnětí svobody, jsou nuceni se přizpůsobit zcela novému prostředí, jiným autoritám, spolubydlícím, způsobu života apod. Reakce na tyto výrazné změny mohou být zcela odlišné a i neočekávané. Zvláště u poprvé vězněných osob se tedy jedná o zátěžovou situaci, a proto se musí průběh adaptace vězňů pečlivě monitorovat a kontrolovat. Musí být v průběhu výkonu trestu doplňován o specifické aktivity i metody, především s cílem eliminace negativních důsledků psychosociálních faktorů, které na odsouzené v různě veliké míře a intenzitě působí. Lze sem zařadit celou síť etopedických, různě výchovných, psychologických či jiných terapeutických postupů (Fischer S., 2009, s. 200-201).

Penologie jako vědní obor musí provádět soustavný výzkum pro vytváření penitenciární odbornosti. Systematický a aktivní proces bádání zkoumá zákonitosti a vztahy mezi složitými problematikami zacházení a vězněnými jedinci. Tyto výzkumné poznatky je dále nutno interpretovat a modifikovat pro další využití v praxi, což je základním účelem výzkumu, nejde pouze o formulaci teorie (České vězeňství č. 2/2010, s. 21).

Diplomovou prací na téma „**Druhy evaluace resocializačních programů ve výkonu trestu odnětí svobody**“ jsem si zvolil z důvodu znalosti vězeňského prostředí, na základě vlastní praxe za dobu působení na pozici vychovatele ve Věznici Rapotice. V rámci výchovných aktivit jsem měl možnost se blíže seznámit s prací s odsouzenými v průběhu výkonu trestu odnětí svobody, a to formou vzdělávacích, pracovních nebo speciálně výchovných a zájmových aktivit programu zacházení. Věděl jsem mnohé o jejich všedních i nevšedních starostech, jejich motivaci i možnostech.

Cílem této práce je zjistit, jaké jsou resocializační programy v českém vězeňství, jak se historicky vyvíjely a jak se využívají. Zjistit prostřednictvím konfrontace názorů odsouzených a pracovníků Vězeňské služby podílejících se na realizaci resocializačních programů a jejich evaluaci, zda tyto programy pozitivně působí na odsouzeného. Chtěl bych také zjistit další informace o odsouzených a pracovnících Vězeňské služby ČR, zapojených do těchto resocializačních programů, zejména, jak tyto programy vnímají, jaké s nimi mají zkušenosti a jestli mají smysluplné využití.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Historie vězeňství

1.1 Období vězeňství za habsburské monarchie

Vláda Habsburků ve své snaze kontrolovat veškerý veřejný život a projevy občanů od počátku vlády i v českých zemích stíhala vše, co by jakkoli ohrožovalo vládu panovníka a jeho svěřenců. Porážka protestantských stavů pak jen utužila panovnický absolutismus Ferdinanda II. Trest smrti čekal na všechny účastníky vzpoury proti vládci. Způsob výkonu trestu vězněných osob, ale i defraudantů státních peněz či padělatelů listin a peněz mohl panovník nejen snížit, ale i ztížit, výhradně dle jeho vůle. Tyto snahy se stále ještě objevovaly v polovině 18. století především díky represivním zásahům rakouské monarchie. Jakýkoli názor, který nebyl v souladu s vídeňským dvorem, mohl být vyslovován jen v uzavřených kruzích stejně smýšlejících lidí. Činnosti směřující k reformním změnám ve státě k omezení moci panovníků byla represivně potlačována a zúžila se na šíření letáků, pamfletů a dalších zakázaných tiskovin. Není divu, že oproti Anglii nebo Francii vládla po dlouhá léta politická pasivita obyvatelstva, které se staralo raději o své soukromé záležitosti. Pro zastrašení svých odpůrců často panovník zosnoval rozsáhlý soudní proces, který měl především odradit ostatní vzbuřence. Výjimkou nebyla ani naprostá izolace delikventa, vypovězení z oblasti nebo ze země. Podle povahy trestného činu, kdy vzbuřenec zvláště nebezpečně a úmyslně pobuřoval lid proti vrchnosti, mohl být potrestán zmrskáním nebo stětím (Uhlík, 2006, s. 111-122).

Trestní zákoník, který vstoupil v platnost za vlády Marie Terezie v roce 1768, pořád ještě nerozlišoval trestné činy kriminálního a politického charakteru, podmínky pro výkon trestu byly pro všechny totožné, pokud rozsudek vůbec přežili. V roce 1777 bylo konečně zrušeno právo útrpné, které umožňovalo dosáhnout doznání pomocí mučení.

Za vlády císaře Josefa II. došlo k mnoha osvícenským reformám. Výsledkem byl například „Všeobecný zákoník o zločinech a trestech“, vydaný v roce 1787 a v následujících letech byly vydány navazující dekrety týkající se soudnictví a vězeňství. Stále se ještě prováděly různé tělesné tresty, bití holí, vypalování cejchů,

byla prováděna tělesná zohavení odsouzenců. Zákoník umožňoval také nucené práce, galeje nebo tzv. špinhausy, což byla jakási státní manufaktura s vězeňským režimem. Zde pracovali nejen odsouzenec, ale i tuláci nebo dokonce děti, o které se neměl kdo starat. Odsouzení k trestu těžkého žaláře byli přikováni na nohou i rukou, v tuhém vězení pouze na nohou a v obyčejném byli vězni bez okovů. Trest smrti mohl být uložen pouze při vyhlášení výjimečného stavu (*Uhlík, 2006, s. 111-122*).

Největším pokrokem nového zákoníku bylo, že odsouzen mohl být pachatel pouze za čin výhradně uvedený v tomto dokumentu, a který rovněž přiřazoval jednotlivým deliktům výši trestu. Trestní zákoník již požadoval po soudcích, aby přihlíželi ke společenské nebezpečnosti pachatele, aby rozlišovali delikty kriminálního či politického charakteru nebo pouze činy porušující pořádek. Pro zvláště nebezpečné delikventy byly nově vyhrazeny v Brně na Špilberku a ve Štýrském Hradci na Schlossbergu vězeňské cely. Vězeňské podmínky v nejtěžších žalářích byly nadále velmi kruté a to ještě v 90. letech 18. století.

Další humanizační kroky tohoto období jsou patrné například z myšlenek, že výkon trestu nemá být pouze odplatou, ale mělo by dojít také k nápravě delikventa. I v tomto období však docházelo k rozdílnému uplatňování kázeňské praxe. Obyvatelům z řad šlechty byly udělovány různé výhody. Obývali například lepší cely, nebyli nuceni pracovat, měli povolené vycházky a za své peníze se mohli libovolně oblékat a stravovat (*Uhlík, 2006, s. 123-159*).

1.2 Vězeňství první republiky a protektorátu

V roce 1921, po skončení první světové války, byl vypracován návrh na změnu trestního zákoníku, jehož hlavním krédem bylo užívání preventivních prostředků, především se snahou o nápravu zločince. Tento návrh však nebyl přijat a ten starý z roku 1852 byl pouze upravován a doplňován. Stagnace vězeňství v důsledku nedostatku financí a války trvala až do rozpadu rakousko – uherského mocnářství roku 1918. Teprve po vzniku Československa zákon z roku 1852 díky čtyřem novelám odpovídal požadavkům 20. století, a to zejména v oblasti zdravotní péče a hygieny.

V polovině 30. let dosáhlo české vězeňství prvních úspěchů především díky dobře připravené koncepci, která vznikla na základě dlouhodobého zkoumání a uplatňování nových zásad kladených na výchovu a zacházení s vězňenými osobami. Velký důraz se kladl také na personál, na jejich odbornost, morálku a zodpovědné chování vůči vězňům. Prestiž vězeňského personálu v této době byla na velmi vysoké úrovni. Delikventi byli umisťováni diferenciovaně, někteří na specializovaná oddělení. Působení na vězně mělo komplexní charakter, důležitou složkou bylo jejich zaměstnávání v co nejvyšší míře, jako jedna z metod nápravy. Pozornost byla věnována lidem, kteří se práci vyhýbali, byli zahálčiví a vedli lehkomyšlný život. K jejich nápravě měly sloužit donucovací pracovny (Uhlík, 2006, s. 236-238).

Tyto byly původně dle zákona č. 89/1885 ř. z. o robotárnách a polepšovnicích, určené:

„Kdo bez zaměstnání a práce se potuluje nemoha prokázati, že má prostředky ku své výživě nebo, že jejich poctivě nabytí hledí.“ nebo pro „Osoby schopné ku práci, které nemajíce příjmův a dovoleného výdělku, ohrožují bezpečnost osoby neb majetku mohou poukázány býti úřadem bezpečnosti, aby ve lhůtě jim dané prokázaly, že živi se způsobem dovoleným.“ (Hladík, Steinová, 2012, s. 12)

Pro delikventy, kteří se dopouštěli pouze malých krádeží, existovala malá vězeňská zařízení okresních soudů, obecní vězení, policejní vězení nebo jen policejní cely sloužící pro kratší zadržení. Méně známé jsou tzv. správní věznice, které byly zřizovány pro řešení přestupků nenaplňujících skutkovou podstatu trestného činu. Tyto přečiny bývaly různorodé - zanedbání povinné výživy, porušení obecních vyhlášek nebo dokonce zanedbávání povinné školní docházky. Například soud v Třebíči ukládal rodičům absentujících dětí trest vězení na 6 - 48 hodin (Hladík, Steinová, 2012, s. 14).

Ve všech zařízeních se s vězni muselo vždy zacházet přísně, ale také vlídně a spravedlivě. Důsledně se dbalo na to, aby vězeň vykonával práci s ohledem na budoucí povolání. Za práci nedostávali mzdu (ta propadla státu), ale odměnu. Po vlastním, většinou 8 hodinovém, zaměstnání pak vykonávali tzv. režijní práce lehčího rázu pro věznicí. Dalšímu rozvoji českého vězeňství v té době zabránila „Ztráta české samostatnosti“ v roce 1939.

V březnu roku 1939 byla věznice v Praze na Pankráci obsazena příslušníky německé tajné státní policie – gestapa. S neobvyklou rychlostí byly pracovní prostory na Pankráci vyklizené a po navezení slámy sloužily k věznění antifašistů německé národnosti, kteří následně byli převáženi do Německa k výslechům a odtud do koncentračních táborů. Seznamy těchto lidí mělo gestapo velmi pečlivě připravené. Ve stejném období obsazovaly jednotky SS také budovy v Brně včetně Špilberku, který byl jen s nutnými úpravami následně také využíván pro umístování antifašistů. Špilberk se tak stal velmi krutým vězením, mučírnou, ale i popravíštěm (*Uhlík, 2006, s. 239-244*).

Po několika demonstracích na podzim roku 1939 byly uzavřeny vysoké školy, prováděly se rozsáhlé zatýkácké akce v řadách studentů, z nichž někteří byli popraveni, jiní zatčeni a internováni do ruzyňských kasáren. Po velmi krutých výsleších byli nuceni podepsat protokoly, ve kterých se přiznávali i k tomu co provést nemohli. Poté byli postaveni před soud nebo odesíláni do koncentračních táborů. Nacistický teror se zvýšil po atentátu na Heydricha.

Neopomenutelnou a hroživou součástí českého vězeňství je bohužel také pankrácké popravíště a tzv. „sekyrkárna“, jehož zdi v sobě nesou svědectví obrovských utrpení a krutostí páchaných na lidech nejen za 2. světové války. Za období stanných soudů na území protektorátu bylo popraveno kolem 2000 osob, ale jejich počet se může značně lišit. Kniha se seznamem popravených je neúplná, protože do ní nebyly zapisovány popravy „neárijských“ vězňů, za které byli považováni v té době především Židé a Cikáni. Nejsou zde zaznamenáni psychicky narušení jedinci, kteří nebyli schopni porozumět textu rozsudku a mnoho jiných (*Uhlík, 2006, s. 245-262*).

1.3 Poválečné vězeňství a vězeňství podle sovětského vzoru

Teprve v roce 1950 byl vydán nový trestní zákoník, který přežil s mírnými úpravami jak první republiku, období nacistické totality i částečně následující totalitu komunistickou. Bohužel, na tento ve své podstatě humanizující zákoník, který se zaměřoval především na nápravu delikventa, již nenavazoval nový socialisticky orientovaný trestní zákon. Tento byl již zcela záměrně zaměřen na ochranu socialistických priorit, včetně výchovy k socialistickému soužití.

Velmi brzy po skončení druhé světové války byl obnoven provoz věznic, bývalých pracovních a zajateckých táborů, kde byli shromažďováni kolaboranti, zajatí němečtí vojáci, němečtí úředníci a obyvatelé, kteří neopustili zpět nabytá československá území. Byli to především ti, kteří se za války provinili odsouzenímhodným způsobem proti lidskosti, měli na svědomí utrpení a likvidaci československých občanů. Několik měsíců po skončení války byla situace ve věznicích velmi složitá. Nemohly být zabezpečeny zcela důstojné podmínky, také vězeňského personálu byl nedostatek a sloužili za nepředstavitelných podmínek. Ministerstva si resort přehazovala jako horký brambor. Věznice byly v zuboženém stavu, finanční prostředky velmi omezené. Ve věznicích převládal výchovný vojenský dril, politická školení, fyzické tresty nebo nesmyslná práce. Političtí vězni byli zpočátku ubytováni záměrně s kriminálními, aby byla tzv. „nakažena jejich morálka“, ale výsledkem byl pravý opak. Chování některých dozorců bylo pokořující, často hrubé, k čemuž byli vedeni (Uhlík, 2006, s. 263-282).

Rok 1945 přinesl do českého vězeňství očištění od německé justice, která měla pramálo společného s prvorepublikovými propracovanými zásadami. Bohužel, díky únoru roku 1948 nabral vývoj v celé společnosti, a tedy i ve vězeňství, naprosto jiný směr, než si český národ představoval. Možnosti navrácení odbornosti vězeňského personálu zmařily právě události z roku 1948, kdy vše směřovalo k sovětizaci celého systému.

Zákon č. 87/1947 Sb. o některých opatřeních k provedení mobilizace pracovních sil, který byl vydán na základě snahy o zefektivnění využitelného potenciálu obyvatel, umožňoval soudům kromě tříměsíčního uvěznění také vedlejší trest po propuštění – umístění do donucovacích pracoven (Hladík, Steinová, 2012, s. 11-13).

„Kdo se trvale a bezdůvodně vyhýbá práci v pracovním poměru nebo v dovolené pracovní činnosti, nebo kdo se nadměrným požíváním alkoholických nápojů opětovně přivádí do stavu, vzbuzujícího odůvodněné pohoršení v pracovním prostředí.“ (Hladík, Steinová, 2012, s. 13).

Stále více bylo využíváno nezákonných vyšetřovacích způsobů, překračovány a zneužívány byly pravomoci vyšetřovatelů a také opomíjeny některé pravomoci soudů vč. pokusů zneužít demokratický systém. Tyto způsoby byly používány především proti

odpůrcům nastolení totalitní moci komunistické strany Československa. Vzhledem k těmto skutečnostem se již v roce 1947 konaly první soudní procesy, a to většinou na základě vykonstruovaných obvinění, provokačních akcí, manipulace a nátlaku. V roce 1948 probíhaly v českých věznicích „čistky v zájmu budování socialismu a socialistického třídně zaměřeného vězeňství“. Mnoho zaměstnanců a ředitelů věznic muselo opustit své pozice. Záměrem českého vězeňství nyní byl represivní systém, plnění vysokých pracovních norem.

Přeplněné věznice si vyžadovaly stále více zaměstnanců. Nebyla požadována žádná kvalifikace a někteří stále nedokázali potlačit trauma z války. Násilí nebylo podporováno jen proti nacistům a zrádcům, ale i vůči politickým vězňům. Nízká úroveň kvalifikace příslušníků byla velkým problémem socialistického vězeňství. Bezpečnostní složky byly u velké většiny obyvatel těžce akceptovatelnou složkou se špatnou pověstí. Nepříznivou společenskou prestiž dozorců a ostatních zaměstnanců vězeňských zařízení nebylo lehké po roce 1989 překonávat (*Uhlík, 2006, s. 283 - 293*).

V 70. letech, směřujících k událostem roku 1968, se velmi těžko zpracovávala koncepce československého vězeňství na další pětiletku. Hospodářská krize, nejistá situace a obavy některých funkcionářů ze ztráty totalitního postavení KSČ brzdily jakékoli reformy vězeňství (*Uhlík, 2006, s. 302-303*).

Období sedmdesátých let je charakterizováno návratem resortu pod Ministerstvo spravedlnosti a současně bylo rozděleno na vězeňství České socialistické republiky a Slovenské socialistické republiky. Úkolem vězeňské služby bylo zpracovat koncepci na další roky s ohledem na diferenciaci výchovného působení ve výkonu trestu odnětí svobody. Vedle nových organizačních ráďů byl však prvořadý kontrolní systém zejména kázeňských přestupků a tzv. protispolečenského jednání (trestná činnost) příslušníků tehdejšího Sboru nápravné výchovy. V letech 1973 – 1974 byly dokončeny personální změny, které souvisely s „očistou“ sboru od příslušníků s konzervativními postoji vůči politice Komunistické strany Československa a vstupu vojsk na území ČSSR. K tomuto účelu byl ustanoven politicko – výchovný aparát a ve Sboru nápravné výchovy zřízen kádrový odbor správy a na každém útvaru pak náčelník pro politickovýchovnou práci.

Započalo se s diferenciací vězňů, byla zřízena střediska protialkoholní ochranné léčby, jako speciální formy nápravné činnosti se prováděly skupinové poradenství

a byly uplatňovány speciální metody ovlivňující odsouzené s psychopatickými poruchami. Při zaměstnávání odsouzených se dbalo především na potřeby národního hospodářství. Vězni tak byli zařazováni dle potřeb do jednotlivých výrobních odvětví, v zemědělství a především při sezonních pracích. Ke zlevňování nákladů přispívala vlastní výroba nábytku, pout, šatstva, zámečnických nebo truhlářských výrobků apod.

V tomto období však také docházelo k pozitivnímu prosazování odborné práce specialistů a do nápravné činnosti byly vnášeny nové prvky výchovy, metody a způsoby zacházení s vězňenými osobami (*Historická penologie č. 2/2013, s. 70-73*).

1.4 Reforma Československého vězeňství po roce 1989

Období osmdesátých let bylo, dle odborníků zabývajících se danou problematikou, charakterizováno neustále se kriminalizující činností zastánců lidských práv a omezováním jejich svobod. V roce 1989 bylo, dle dostupných informací, v československých věznicích až 246 politických vězňů. Vnitropolitický vývoj však stále více ovlivňovala mezinárodně politická situace a neustále sílící vliv veřejného mínění, kdy byly patrné snahy některých skupin provést dalekosáhlé politické a ekonomické změny (*www.totalita.cz, 11. 11. 2014*).

K reformě vězeňství po roce 1990 bylo nutno přehodnotit vývoj českého vězeňství se zřetelem na negativní vlivy i dílčí úspěchy. Zdrojem inspirace pak byly zkušenosti z prvorepublikového období a západoevropského vězeňství.

České vězeňství se muselo vyrovnávat s celou řadou deformačních vlivů. Počínaje depolitizací vězeňského systému, odklonu od represivního smýšlení a vojenského drilu, demilitarizace až po decentralizaci vězeňského systému (*České vězeňství, 1998, Kýr*).

Neméně významná byla také humanizace českého vězeňství, pro kterou je typické dodržování Listiny základních práv a svobod při zacházení s vězňenými osobami. Pozornost byla věnována sociálnímu klimatu ve věznicích, materiálním podmínkám a výběru personálu, včetně jeho dalšího vzdělávání. Rozsáhlá amnestie prezidenta republiky téměř vyprázdnila prostory věznic a spolu s příznivými finančními podmínkami mohlo docházet k jejich transformaci. Během několika let ovšem začalo

docházet k přeplněnosti našich věznic a v letech 2000-2001 se vězeňství ocitlo ve velmi komplikované situaci, kdy se zvedly vlny nespokojenosti z řad vězňených osob a způsobily nemalé škody na majetku vězeňské služby. Bezprostředním výsledkem vzpour ve věznicích bylo zvýšení stravovacích dávek, zlepšení hygienických a ubytovacích podmínek (*České vězeňství, 1998, Kýr*).

V současné době je stav v českých věznicích stabilizován. Odklon od represivního pojetí k humanistickému přinášel mnoho obětí, zejména v jeho počátcích, kdy se po věznicích nevyžadovaly žádné povinnosti, zaměstnanci museli dělat mnoho ústupků, až to hraničilo s jejich ztrátou autority, ztratily se zásady slušného chování a dodržování kázně. Život vězňených osob je nyní odborně organizován, výchovná činnost je vyvážená s represivními opatřeními, což má pozitivní vliv na odsouzené. Ve věznicích vznikly různé zájmové kroužky, výchovné, pracovní, sportovní, sebeobslužné a jiné aktivity. Jejich základním cílem je působit na vězňené osoby tak, aby v budoucnosti nepáchaly trestnou činnost. Všechny tyto odborné činnosti samozřejmě vyžadují vyšší vzdělanost personálu (*České vězeňství, 4/2012, s. 19*).

2 Systém Vězeňské služby ČR

Vězeňská služba je ústředním orgánem státní správy a ve vztahu k vězeňství vystupuje ve funkci jeho zřizovatele. Podřízena je Ministerstvu spravedlnosti. „*Vězeňská služba ČR zajišťuje výkon vazby, výkon trestu odnětí svobody a v rozsahu stanoveném zákonem ochranu pořádku a bezpečnosti při výkonu soudnictví a správě soudů a při činnostech státních zastupitelství a Ministerstva spravedlnosti ČR.*“ (Sochůrek, 2007, II. díl, s. 6).

Vězeňskou službu ČR můžeme rozčlenit na správní službu, vězeňskou a justiční stráž.

Vězeňská stráž zajišťuje střežení vězňených osob a objektů, bezpečnost a pořádek, předvádí a eskortuje osoby ve výkonu trestu odnětí nebo výkonu vazby.

Justiční stráž v budovách soudů a státních zastupitelstev, ale i v jiných oblastech činnosti soudů a Ministerstva spravedlnosti, zajišťuje bezpečnost a pořádek, a to v rozsahu stanoveném zákonem.

Správní služba dle všeobecně platných právních předpisů rozhoduje ve správním řízení a zabezpečuje mimo jiné také organizační, ekonomickou, výchovnou a jinou odbornou činnost (Sochůrek, 2007, II. díl, s. 6-7).

Vězeňská služba se dále člení na organizační jednotky:

- Generální ředitelství
- vazební věznice,
- věznice,
- akademii vězeňské služby,
- střední odborné učiliště,
- zotavovny vězeňské služby.

V čele ***Generálního ředitelství*** stojí generální ředitel, kterého odvolává a jmenuje ministr spravedlnosti, v jehož dikci vězeňská služba je.

Vazební věznice a věznice zabezpečují zákonem stanovený účel výkonu vazby nebo trestu odnětí svobody a některé další úkoly, které jim v této souvislosti vyplývají z platných právních a vnitřních předpisů.

Akademie vězeňské služby je resortním vzdělávacím střediskem s celorepublikovou působností. Zajišťuje, aby všichni zaměstnanci VS ČR byli náležitě proškoleni a řádně vycvičeni pro výkon služby a práce a také aby se zvyšovala jejich odborná úroveň. Poskytuje Program celoživotního vzdělávání a za tímto účelem vytváří veškeré podmínky pro soustavné a odborné prohlubování znalostí zaměstnanců, organizuje profesní přípravu a různé specializační kurzy dle potřeb vězeňské služby.

Střední odborná učiliště jsou určena pro osoby ve výkonu vazby nebo trestu odnětí svobody pro jejich další vzdělávání a rekvalifikaci.

Zotavovny VS ČR slouží především jako rehabilitační a rekreační zařízení přednostně pro zaměstnance vězeňské služby a pracovníky resortu Ministerstva spravedlnosti (*Sochůrek, 2007, II. díl, s. 7-8*).

2.1 Výkon trestu odnětí svobody v ČR

Výkon trestu odnětí svobody právně upravuje zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody a vyhláška ministra spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává Řád výkonu trestu odnětí svobody. Věznice se dále řídí nařízeními generálního ředitele, metodickými listy a pokyny ředitelů jednotlivých odborů generálního ředitelství.

Zacházení s vězňenými osobami musí být v souladu s Listinou základních práv a svobod i doporučeními Rady Evropy v daných oblastech.

V současné době se výkon trestu vykonává ve věznicích, a to ve čtyřech základních typech:

- s dohledem,
- s dozorem,
- s ostrahou,
- se zvýšenou ostrahou (*Sochůrek, 2007, II. díl, s. 37*).

2.2 Účel výkonu trestu odnětí svobody

Náš trestní zákon, mimo jiné, také vymezuje *účel* výkonu trestu odnětí svobody, což je: „*chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páčání trestné činnosti a vychovat ho k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti*“ (*Černíková, 2008, s. 143*).

Z tohoto ustanovení zákona vyplývá soubor podmínek, zásad i aktivit, které mají být uplatňovány, aby byl splněn především výchovný účel výkonu trestu odnětí svobody. **Výchovná funkce** trestu je realizována prostřednictvím Programu zacházení, který je vymezen v zákoně č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody.

Výkon trestu odnětí svobody má však také **funkci ochrannou**. Pachatelé trestných činů jsou izolováni od společnosti a dle nebezpečnosti zařazeni do různých typů věznic, s přiměřenou délkou trestu. Po výkonu trestu, v případě zvláště nebezpečných pachatelů, soud může nařídit následné opatření v podobě ústavní léčby, detenčního ústavu apod. (*Černíková, 2008, s. 143*).

V současné době mají již legislativní oporu a stále více se tedy uplatňují alternativní procesy, jako jsou například obecně - prospěšné práce, probační a mediační služby.

Propace (z lat. zkouška, vyzkoušení, důkaz) je poradenská služba, která nabízí pomoc v psychologické, sociální a pedagogické rovině. Jedná se o specifický přístup a obsahem probačního dohledu je stálý kontakt odsouzeného nebo obviněného s probačním pracovníkem ve zkušební době. Kontrola ze strany probačních pracovníků je zaměřena především na řádný život a na plnění sankcí určených soudem, dodržování daných povinností a omezení.

Mediace spočívá v mimosoudní formě řešení sporů. Jedná se o speciálně ucelený postup vedoucí k oboustranné dohodě zúčastněných stran, s vyloučením dalšího trestu. (*Fischer, 2009, s. 199- 200*).

Obecně prospěšné práce představují další možnost alternativního trestu, jehož smyslem je možnost vykonání trestu na svobodě. Tento způsob vykonání trestu je pro společnost velmi prospěšný, protože nedojde k narušení sociálních a rodinných vazeb, včetně pracovního procesu odsouzeného (*Matoušek, 2005, s. 294*).

2.3 Typologie věznic

Na základě rozhodnutí soudu jsou odsouzení k nepodmíněnému trestu odnětí svobody zařazeni do určitého typu věznice. Tyto jsou v současné době diferenciovány (uvažuje se o změně diferenciaci) podle způsobu vnější ostrahy a zajištění bezpečnosti do čtyř základních typů: věznice **s dohledem, dozorem, ostrahou a zvýšenou ostrahou**.

- **věznice s dohledem** - určený pro pachatele trestných činů, kterým bylo uloženo odnětí svobody za trestný čin, který spáchali z nedbalosti a pokud dosud nebyli ještě ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin,
- **věznice s dozorem** - za trestný čin spáchaný z nedbalosti a když byl již pachatel ve výkonu trestu za spáchaný úmyslný trestný čin, nebo za úmyslný trestný čin, když jeho výměra nepřevyšuje dva roky a pachatel také dosud nebyl odsouzen do výkonu trestu pro úmyslný trestný čin,
- **věznice s ostrahou** - pachatelé, kterým byl v minulosti již uložen trest za úmyslný trestný čin, a zároveň nejsou splněny podmínky pro umístění odsouzeného do věznice s dozorem případně zvýšenou ostrahou. Pachatele, kteří byli odsouzeni pro trestný čin spáchaný z nedbalosti a nebyli zařazeni do výkonu trestu odnětí svobody s dohledem nebo dozorem,
- **věznice se zvýšenou ostrahou** – pro pachatele, kterým byl uložen trest odnětí svobody na doživotí nebo jako zvlášť nebezpečným recidivistům (§41 odst.1 tr. zákona), za zvlášť závažné trestné činy (§41 odst. 2 tr. zákona) uloženy tresty odnětí svobody ve výměře nejméně osmi let. Ale také pro recidivisty, kteří byli

v posledních pěti letech odsouzeni za úmyslný trestný čin a uprchli z vazby nebo výkonu trestu (*Černíková, 2008, s. 95*).

2.4 Specifika jednotlivých typů věznic

Do výkonu trestu odnětí se mohou za spáchaný trestný čin dostat také lidé, kteří trpí závažnou poruchou osobnosti nebo různými poruchami chování či sexuálními deviacemi apod. Objevují se zde mladiství odsouzení, osoby tělesně postižené, jedinci se sníženou mentální úrovní nebo zdravotními schopnostmi, lidé závislí na alkoholu či jiných omamných a psychotropních látkách, osoby přestárlé, ženy nebo ženy s dětmi. Tyto problémy mohou být přechodného a někdy i trvalého rázu. Pro všechny tyto kategorie musí být ve věznicích zřízena specializovaná oddělení. Někdy se jedná i o celé organizační jednotky, které přizpůsobují podmínky a zpracovávají specifické postupy a programy zacházení. Hlavním cílem této vnitřní diferenciacce je ochránit takto odlišné odsouzené před šikanou, nevhodným chováním ze strany spoluvězňů, případně i nekvalifikovaného personálu. Je to ale i v zájmu ochrany spoluvězňů, kteří mohou být spolužitím s těmito lidmi sami ohroženi nebo vystaveni negativním důsledkům jejich soužití (*Sochůrek, II. díl, s. 47*).

Výkon trestního opatření odnětí svobody u mladistvých

Výkon trestu odnětí svobody mladistvých je upraven v zákoně č. 218/2003 Sb., *o soudnictví ve věcech mládeže* a samotný výkon trestního opatření upravuje zákon č. 169/1999 Sb., *o výkonu trestu odnětí svobody*. Výkon tohoto trestního opatření probíhá ve věznicích určených speciálně pro mladistvé. U mladistvých musí být brán zřetel na aktuální etapu vývoje mladistvého, včetně dosažené míry rozumové, psychické i fyzické zralosti. Přihlíží se k sociální a mravní vyzrálosti, úrovni jeho chování, sociální odpovědnosti podmíněné prostředím, ve kterém byl mladistvý vychováván. Vlastní výkon trestního opatření v těchto případech se ve velké míře zaměřuje především na naplnění výchovného cíle minimalizací negativních důsledků uvěznění. Dále se vytváří vhodné podmínky, realizací široké škály činností obsažených v speciálním programu zacházení pro mladistvé. Prioritní je každodenní vzdělávání mladistvých odsouzených v různorodých programech zacházení, čímž dochází k vytváření pracovních návyků a posilování pozitivní aktivity. Svojí účastí a nutností přizpůsobit se sociálním podmínkám života ve věznici posilují orientaci do budoucnosti, změnu svého chování

a jednání. Stabilizací rodinných vztahů, jejich narovnání, pravidelný kontakt s primární rodinou je připravují na návrat do běžného života. (Černíková, 2005, s. 92-94).

V České republice je například pro výkon trestního opatření mladistvých mužů profilována Věznice Všehrdy. Zde, ve školském vzdělávacím středisku kromě tradičních vzdělávacích aktivit zajišťovaných každodenní výukou, praktikují standardizovaný program „TP 21 JUNIOR“, jehož hlavním cílem je motivace k vytvoření pozitivního náhledu na nevhodné řešení konfliktních i zátěžových situací nepřiměřeným, agresivním jednáním. Je prosazována snaha o uvědomění si vlastní zodpovědnosti za své jednání a porušování zásad společenských pravidel. V neposlední řadě se díky programu TP 21 Junior odsouzení dostanou k důležitým informacím o možných důsledcích a dopadech takového chování a získají jakýsi návod směřující k pozitivním změnám. U odsouzených dochází k podpoře sebedůvěry a smysluplného využívání volného času. Tento program je určen zejména mladistvým, kteří mají soustavné problémy se svým okolím a případné spory pak řeší agresivně.

V rámci programu se pracuje s oběma složkami osobnosti, jak s kognitivní, tak i emotivní. V první části programu se odsouzení mladiství seznamují s teorií, v té druhé se zaměřují spíše na relaxaci, psychosociální výcvik, pohybovou terapii, arteterapii aj. Působení na odsouzeného je nepřetržité, komplexní, zaměřené na celou osobnost a je realizováno buď skupinově nebo individuálně. Hlavním úkolem zacházení s mladistvými je dosáhnout zralého chování, tak aby byli schopni samostatného a odpovědného rozhodování a akceptovali případné následky svého jednání a chování (České vězeňství, 2/2011, s. 22).

Výkon trestu pro odsouzené sexuální devianty

Toto oddělení se nachází dlouhá léta ve Věznici Kuřim, kde jsou umístěni odsouzení s diagnostikovanou sexuální deviací a podrobováni sexuologické ochranné léčbě za účasti řady specialistů v oboru (Sochůrek, II. díl, s. 48).

Výkon trestu matek nezletilých dětí

Zacházení s odsouzenými matkami musí být v souladu se zákonem č.169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a vyhláškou č. 345/1999 Sb., řádem výkonu trestu odnětí svobody, vychází z potřeb dítěte a přihlíží ke specifickým zvláštnostem matek

i dětí. Obsah programu výchovy a vzdělávání je zaměřen primárně na všestranný rozvoj osobnosti dítěte při souběžném zachování citových vazeb mezi dítětem a matkou. Výkon trestu těchto matek, které pečují o své ještě nezletilé děti, je velmi pečlivě zvažován, a je povolen pouze na základě splnění vymezených podmínek:

- odsouzená žena se řádně a odpovědně starala o jedno či více dětí již před výkonem trestu,
- má dostatek finančních a materiálních prostředků k zajištění péče o děti,
- má možnost se starat o své děti i po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

Žena, která je odsouzena a splňuje tyto podmínky a je jí povolena péče o dítě ve výkonu trestu odnětí svobody, se může o něj starat celý den i noc a provádí všechny aktivity spojené s výchovou, péčí, přípravou jídla, praním či úklidem, vycházkami apod. Základní kostrou tohoto programu zacházení je 24 hodinová péče a pozornost matky o dítě, včetně rozvoje dovedností s touto péčí spojených. Pokud péči matky dobře zvládají, mohou se mimo jiné účastnit zájmových nebo vzdělávacích aktivit ve věznici (muzikoterapie, arteterapie, šití, vyšívání, pletení, aranžování, sportovní aktivity, výuky cizích jazyků a mnoha dalších), které probíhají pod vedením odborných zaměstnanců ve Věznici Světlá nad Sázavou, kam se tyto odsouzené matky s dětmi umisťují. Pokud by došlo k situaci, kdy se matka o dítě ze závažných důvodů nemůže starat, převezme tuto péči zaměstnanec vězeňské služby. Věznice úzce spolupracuje s odborem sociálně - právní ochrany dětí (Černíková, 2005, s. 92-94).

Výkon trestu odsouzených trvale pracovně nezařaditelných

Odsouzení, kteří jsou v důsledku zdravotního postižení, omezení nebo vysokého věku trvale pracovně nezařaditelní, vykonávají trest také ve specializovaných odděleních věznic. Tito odsouzení jsou ubytováni odděleně od ostatních na specializovaném oddělení, a to s přihlédnutím na typ věznice určené soudem. Na základě rozhodnutí lékaře jim je následně zajišťována zdravotní i rehabilitační péče. Za určitých okolností a se souhlasem lékaře mohou vykonávat vhodné práce (Černíková, 2005, s. 92-94).

Výkon trestu odsouzených s duševními poruchami a poruchami chování

Také odsouzení s různými poruchami chování nebo duševními poruchami vykonávají trest odnětí svobody ve specializovaných odděleních jednotlivých věznic, a to na základě odborného doporučení lékařů z oboru psychiatrie nebo psychologie (Černíková, 2005, s. 92-94).

Například ve věznici Heřmanice se nachází specializovaný úsek s dlouholetou tradicí pro mentálně retardované odsouzené do věznice s ostrahou a pro výkon trestu ochranné léčby protialkoholní nebo léčby patologického hráčství v ústavní formě ve věznici s ostrahou. Speciální postupy zacházení, metody působení a hodnocení jsou především prací speciálního pedagoga, který jednotlivé aktivity nejen vede, ale také se vyjadřuje k účasti odsouzených na případných kulturních či sportovních akcích. Základem programu zacházení, určeného těmto odsouzeným, jsou režimové resocializační léčby s využitím přiměřených terapeutických technik. Mezi ně můžeme zařadit individuální nebo skupinovou terapii, různé relaxační metody, zájmové, sportovní nebo pracovní aktivity apod. Minimalizovat riziko zneužívání mentálně retardovaných osob je hlavním úkolem tohoto oddělení.

Cílem programu zacházení na odděleních pro výkon ochranné protialkoholní léčby a patologického hráčství je snaha o vštípení dovedností potřebných pro život a usnadňujících abstinenci. Jde především o zvládnutí rizikových duševních stavů a situací, o vytvoření zdravého náhledu a určité sebereflexe a ovládnutí. Celkově se jedná o přehodnocení svého vztahu k alkoholu, poznávání zdravého životního stylu a využití nových možností. Tito vězni si mohou vybírat ze široké škály nabízených programů. Jsou zapojeni také do pracovních aktivit, součástí je také pomoc druhým (např. výroba hraček a pomůcek pro nemocnice, mateřské školy nebo dětské domovy apod.) (České vězeňství, 2/2012, s. 23).

Pro odsouzené ženy trpící duševní poruchou nebo poruchou chování jsou ve Věznici Opava připravovány různé specializační programy a jsou zaměřeny především na sebeobslužné činnosti nebo na nenáročnou aktivitu, jako jsou ruční práce, četba či společenské hry. Bohužel, recidiva těchto žen je velmi vysoká z důvodu jejich

obtížného znovuzачlenění do společnosti, velmi často nejsou příliš schopné samostatného života (*České vězeňství, 2/2012, s. 19*).

Výkon doživotního trestu

Tzv. doživotně odsouzení vykonávají trest odnětí zásadně na odděleních se zesíleným stavebně technickým zabezpečením. Pokud jsou pracovně zařazeni, tak výhradně uvnitř objektu věznice, pokud se pohybují mimo celu, mohou být v odůvodněných případech a z bezpečnostních důvodů i poutáni.

Důležitou oblastí je potlačení negativních dopadů dlouhodobého věznění na odsouzené, proto jsou všeobecně podporovány jakékoli sportovní, kulturní, vzdělávací a pracovní aktivity (*Černíková, 2005, s. 92-94*).

Výkon trestu drogově závislých

V opavské věznici bylo zřízeno specializované oddělení pro výkon trestu závislých žen, které v roce 2003 získalo statut „léčebny“. Již několikaletá praxe s těmito odsouzenými ženami ukázala, že práce s nimi je velice složitá a zdlouhavá. Jedinou zpětnou vazbou jsou pravidelná klubová setkání, která jsou pořádána pro bývalé absolventy léčby a těmi aktuálně se léčícími a která jsou výrazným podnětem a motivací v terapii (*České vězeňství, 1/2012, s. 18-24*).

Ve věznicích se specializovanými odděleními pro výkon trestu osob s poruchou chování způsobenou nadměrným užíváním psychotropních látek (SOVT) se především ve výstupním oddělení zaměřují na přípravu odsouzených na odchod do běžného života. Formou sebeobslužných aktivit, psychosociálních výcviků, extramurálních aktivit či sociálně právního poradenství se odborní zaměstnanci snaží co nejvíce přiblížit k praktickým možnostem řešení případných sociálních problémů, např. při hledání zaměstnání nebo bydlení. V těchto specializovaných odděleních jsou aktivity zaměřeny na postupnou, ale pokud možno trvalou změnu životních hodnot, postojů a zdravého náhledu k řešení problémových situací formou různých psychosociálních výcviků a terapií. Velmi důležité je naučit se zvládat stavy po abúzu drog, nejlépe nějakou sportovní aktivitou zvyšující fyzickou kondici nebo pracovní činností, která je důležitou součástí smysluplného trávení volného času (*České vězeňství, 2/2011, s. 22*).

Výkon trestu u odsouzených cizinců

Odsouzeným cizincům se v rámci možností věznice a s ohledem na interkulturní rozdíly odsouzených umožňuje dodržovat jejich kulturní i společenské tradice. Při zpracování programu zacházení se přihlíží, zda byl odsouzenému uložen také trest vyhoštění. Odsouzení se dle svých zájmů a úrovně znalostí především českého jazyka mohou zúčastnit rozmanitých programů vzdělávání nebo kurzů výuky českého jazyka pro cizince (*Černíková V., 2005, s. 92 - 94*).

Vězni z prostředí organizovaného zločinu

Jedná se velmi často o profesionální, solventní skupinu vězněných osob se speciálními znalostmi a dovednostmi, které se snaží využívat také ve vězeňském prostředí. Ve velké míře se jedná o odsouzení k dlouhodobým trestům. Hrozí zde především nebezpečí korupce, útěku a s možností použití rukojmí. Ze strany zaměstnanců je tedy nutná vysoká profesionalita (*Sochůrek, II. díl, s. 52*).

3 Resocializace

Zákon o výkonu trestu odnětí svobody ukládá vězeňské službě povinnost jednat s odsouzenými tak, aby nebyla poškozována jejich důstojnost ani zdraví a pokud to podmínky výkonu trestu dovolují, aby byli podporováni v rozvoji svých dovedností, které jim po výkonu trestu odnětí svobody umožní zdárný a samostatný návrat do běžného života.

Pojem resocializace se ve vězeňské praxi používá jako korektivní či druhotná socializace jedinců, u nichž v dřívějších vývojových etapách tento proces byl zanedbán nebo neproběhl vůbec. Důvodem mohou být nedostatky a nepříznivé podmínky a jedná se v tomto případě o socializaci deficitní nebo jedinec vyrůstal v antisociálním prostředí a byl zapojen do systému hodnot a norem v rozporu s morálními hodnotami a zákonnými normami a zde se jedná o socializaci deviantní (Černíková V., 2008, s. 144).

Resocializace odsouzených probíhá pomocí tzv. Programů zacházení. *„Hlavním prostředkem výchovného (korektivního) působení na pachatele kriminálního chování je stanovený, celodenně probíhající program odsouzených v průběhu jejich výkonu trestu odnětí svobody. Jedná se o specifický soubor činností, který je označen jako „program zacházení“. Základním a stěžejním cílem široké variabilní nabídky různých aktivit, ze kterých je komplexní program (program zacházení) sestaven, je korekce nežádoucích vzorců chování a způsobu života. Tato korekce by měla vést k pozdějšímu „normálnímu“ životu po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Dále je to podpora při cestě vedoucí k seberegulaci, založené na uvědomění si viny a následném sociálním chování s odpovědností a akceptací důsledků vlastního počínání“* (Fischer S., 2009, s. 189).

3.1 Systémy resocializačních programů

Systémy standardizovaných programů se opírají o dlouhodobě naplňované „Koncepční záměry rozvoje českého vězeňství“, a to již od srpna roku 2007. Týkají se konkrétních cílových skupin odsouzených v oblasti jejich diferenciaci, programů

zacházení, oblasti psychologické a terapeutické a současně přímo navazují na hodnotící nástroj SARPO 53 (Biedermanová, Petras, 2011).

Program SARPO 53 je nový elektronický nástroj na hodnocení rizik a potřeb odsouzených, který byl zaveden do penitenciární praxe v poslední době. Jeho hlavním cílem je aplikace konkrétních, strukturovaných a odzkoušených programů v penitenciární praxi a to pro vybrané cílové skupiny odsouzených. V těchto programech se primárně klade důraz na snížení rizik pro recidivu trestné činnosti. Není účelem jednotný postup, ale získání velkého počtu informací o tom, které přístupy jsou funkční, případně za jakých podmínek. Důležitá jsou zejména tímto způsobem získaná empirická data zjišťující příčiny trestné činnosti. Na jejich základě se vyhodnocují možná rizika a míra intenzity intervence, motivace odsouzených včetně praktického nácviku dovedností.

3.2 Specifika resocializačních programů

Jednotlivé programy jsou zaváděny do věznic postupně a jsou zaměřené především na skupiny odsouzených:

- za sexuálně motivované trestné činy,
- za násilné trestné činy včetně domácího násilí,
- za násilné trestné činy (např. krádež, dopravní nehody),
- za trestné činy spáchané pod vlivem návykových látek,
- připravujících se na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (Biedermanová, Petras, 2011).

Základním resocializačním systémem je tzv. **disciplinárně izolační** neboli **autoritativní**. Tento systém je charakteristický celkovým podřízením vychovávaného disciplíně a určitému režimu, který je vždy stanoven danými pravidly. Není v něm příliš místa pro individualitu a v důsledku toho systém napomáhá vytváření neformálních skupin, které mohou blokovat aktivní účast ve výchovném procesu jedince. Odsouzení se nejčastěji snaží podřídit pravidlům. Na druhou stranu používáním těchto prvků autoritativního systému může u některých jedinců dojít k pozitivnímu resocializačnímu efektu.

Dále je to *system výchovný*, který lze charakterizovat jako celistvý a systematický soubor prostředků, které napomáhají k dosažení jednotlivých výchovných cílů. Jedná se o výběr metod, prostředků a technik, které vyhodnocují jednání organizátora procesu resocializace dle jejich úspěšnosti.

System progresivní je metodicky propracovaný resocializační program, díky kterému může organizátor zásadním způsobem zpříjemnit nebo naopak ztříbit pobyt v zařízení, protože pravidla umožňují pružné užití různých výchovných prostředků při resocializačních postupech. Progrese nebo regrese prostředků (odměn a trestů) je podmíněna formálním zařazením vychovávaného do odpovídající úrovně. Na každé úrovni jsou závazná určitá pravidla a jejich plněním je možné postupně přecházet na vyšší stupeň úrovně, což je postupně spojováno s odstraňováním některých omezení. Někteří odborníci považují tento systém za velmi užitečný při formování postoje odsouzeného, přijmutí autority a podřízenosti a pochopení životních pravidel (Stankowski A., 2004, s. 45).

System borstalský je považován za systém progresivní, s větší stupnicí vzájemně se podmiňujících závislostí. Důležité je pečlivé rozdělení odsouzených do příslušných skupin, úrovní nebo sekcí s možností dalšího individuálního resocializačního působení. Vysoce účinná je verifikace procesu resocializace a to prostřednictvím podmíněného propuštění ze zařízení. Etapami resocializace jsou tvrdá fyzická práce, důkladná příprava na povolání nebo fungování v rolích.

Heterogenní systém je pak opakem teoretických a empirických předpokladů. Výběr odsouzených do výchovných skupin podle přísně stanovených kritérií, která umožňují stejnorodost (např. věk, prostředí, psychické či fyzické vlastnosti nebo zájmy apod.). Hodí se především k formování jedinců, kteří mají podobné rysy podle jednotného resocializačního programu. Zastánci tohoto systému jsou přesvědčeni, že stejně jako v běžném životě, je diferenciaci většiny elementů systému nejpřirozenějším a nejsprávnějším podmíněním funkčního organizování situačních zkušeností v resocializačním procesu vychovávaných jedinců.

System elektrický neboli *komplementární* umožňuje komponování elementů převzatých z jiných systémů resocializační výchovy. Silnou stránkou tohoto systému je zejména argumentace (pro a proti). Dále je vhodný především z hlediska ubytovací

kapacity, personálních podmínek, „resocializačního prostředí“, možností výrobní činnosti, didaktické činnosti apod.

System individuální je v současné době nejvíce žádaným, ale velmi obtížně realizovatelným systémem. Vychovávaný jedinec je v centru výchovného dění. Podmínkou jsou dobře rozvinuté pedagogicko-psychologické služby, terapeuti, instruktoři, rozvinutá ubytovací a didaktická báze, diagnostika, podpora daného prostředí a úzká spolupráce s nejbližším prostředím (Stankowski A., 2004, s. 45).

3.3 Postpenitenciární péče

Propuštění z vězení je velmi náročnou životní situací. Jedinec, který několik měsíců, možná i let, žil izolovaně ve specifickém prostředí, musí být na návrat postupně a systematicky připravován. Nálepka „bývalého vězně“ většinou ztěžuje adaptaci v civilním životě. Tyto osoby jen těžko získávají důvěru ostatních lidí, mají problém s uplatněním na trhu práce, ubytováním, hůře navazují nové a nezávadové vztahy.

Pomoc a péče těmto lidem pro začlenění do běžného života je označována jako postpenitenciární péče. Tato péče může být nucená (např. ochranná péče, probační služba nařízená soudem) nebo dobrovolná, kdy se klient sám rozhodne vyhledat kontakt na některé z center pomoci odsouzeným (např. nízkoprahová centra, charitativní organizace) (Netik, 1997, s. 46).

„Postpenitenciární péče znamená nabídku sociálních služeb propuštěnému, avšak může ji pojmout jako specifický druh sekundární a zejména terciární prevence a to v širokém spektru působnosti (recidiva kriminálního chování, relaps v oblasti alkoholu nebo drog, neadekvátní sociální jednání atd.)“ (Sochůrek J., 2007, s. 61).

Vzhledem k tomu, že k recidivě dochází nejvíce v prvním roce života po propuštění, představuje postpenitenciární péče specifickou oblast sociální péče o člověka, především v prvních dnech po propuštění, v období naprosté nejistoty a hledání sociálních dovedností, kontaktů s rodinou a přáteli. Jedinec se s pomocí různých institucí, společenských, církevních, charitativních nebo neziskových

organizací postupně integruje do společnosti a nutně potřebuje odbornou pomoc, aby nepodlehł negativním vlivům (*Černíková J., 2005, s. 213-214*).

V rámci postpenitenciární péče je tedy odsouzeným poskytována především pomoc při hledání zaměstnání, bydlení, pro začlenění do sociálního prostředí, finanční, právní a poradenská pomoc. Cílem je upevnění nebo vytvoření pozitivních sociálních vazeb na okolí, aby nedocházelo k sociální izolaci. Mezi **státní organizace**, které poskytují postpenitenciární péči, patří zejména sociální kurátoři a probační a mediační pracovníci.

Sociální kurátoři

Sociální kurátoři kromě práce s osobami, proti kterým bylo vedeno trestní řízení, se věnují v současnosti i dalším cílovým skupinám. Patří mezi ně osoby bez přístřeší, osoby vracející se ze školských zařízení ochranné a ústavní výchovy apod. Sociální kurátoři úzce spolupracují se státními i neziskovými organizacemi v místě působení. Kurátoři jsou pro vězeňskou službu jednou z nejdůležitějších složek v sociální oblasti. Mají k dispozici nástroje, kterými neziskové organizace nedisponují (např. dávky sociální pomoci, informace ze sociálního šetření apod. (*Poláchová, 2011, s. 69-74*).

Probační a mediační služba České republiky

Probační a mediační služba České republiky (dále jen PMS ČR) je jedním z prvků postpenitenciární péče a to zejména v oblasti parole (podmíněné propuštění s dohledem). Již před propuštěním PMS ČR naváže kontakt s odsouzeným, pokud o spolupráci sám požádá a dá tímto podnět ke spolupráci. K tomu, aby spolupráce pokračovala, je zapotřebí nařízení soudu o „dohledu“ po podmíněném propuštění. PMS ČR vstupuje do hry také v případě tzv. náhrady vazby dohledem, kdy se jedná o jeden z alternativních trestů (vazba je zde nahrazena dohledem probačního úředníka) nebo v případech ostatních alternativních trestů kde je její úloha zcela nezastupitelná a velmi užitečná (*Poláchová, 2011, s. 69-74*).

Věznice spolupracují také s různými **nestátními neziskovými organizacemi**. Jejich spolupráce je zaměřená především na udržení kontaktu s rodinou a dětmi, na řešení situace po propuštění, řešení drogové závislosti apod. Pro všechny je však

charakteristické, že spolupráce vězňených a propuštěných osob s těmito organizacemi je zcela dobrovolná. Velký význam mají církevní služby.

Významným subjektem je například *Sdružení pro probaci a mediaci*, které spolupracuje s odsouzenými již ve věznicích a pomáhá jim s překlenutím problémů v souvislosti s propuštěním z výkonu trestu. *Český helsinský výbor* v souladu s programem „Děti vězňených rodičů - posílení práv a postavení“ realizuje ve věznicích asistované návštěvy odsouzených s jejich dětmi, které jsou t. č. umístěné v různých ústavech. Také činnost *občanského sdružení Laxus* probíhá ve věznicích v rámci programu „Drogové služby“, poskytuje terapeutické i asistenční služby, zprostředkovává následnou péči po výstupu z vězení (převoz do léčebného zařízení, pomoc s ubytováním, zajištění práce apod.).

Velmi známé je také občanské *sdružení Romodrom*, které se také zaměřuje na komplexní pomoc lidem propuštěným z výkonu trestu odnětí svobody a mimo jiné se snaží o ucelení systému postpenitenciární péče, tak aby na sebe jednotlivé systémy navazovaly a spolupracovaly mezi sebou. Jedná se především o sociální službu a program, který snižuje riziko sociálního vyloučení osob po výkonu trestu odnětí svobody včetně negativních dopadů pro celou rodinu a blízké. Dílčím cílem je prevence recidivy.

Program usiluje především o stabilitu a funkčnost rodiny, zlepšení orientace ve společnosti a rozvoj schopností komunikace s úřady a institucemi. Velmi důležitá je motivace k dosažení kvalitnějšího života po výkonu trestu. K tomu je potřeba rozvíjet různé schopnosti a dovednosti, posílení sebevědomí a schopnost sebereflexe (*České vězeňství 2/2010, s. 9*).

Občanské sdružení „*LATA*“ se pak zaměřuje především na ohrožené mladistvé. Toto sdružení je založeno na dobrovolnících zejména z řad proškolených studentů, kteří se ve volném čase věnují těmto ohroženým mladým lidem, tráví s nimi smysluplně svůj čas, snaží se je odvrátit od nežádoucího chování a problémových jedinců. Dalším důležitým subjektem je *občanské sdružení Za branou*, jehož hlavním cílem je poskytovat oporu propuštěným osobám s pomocí seminářů nebo skupin, v nichž si mohou propuštěné osoby i rodinní příslušníci odsouzených či propuštěných osob vzájemně vyměňovat informace, zkušenosti nebo sdílet vlastní trápení spojené

s výkonem trestu. Sdružení poskytuje mnoho důležitých právních rad (*České vězeňství 2/2012, s. 16*).

Mezi další neziskové organizace patří **Rubikon Centrum**, které s Vězeňskou službou spolupracuje již od roku 2004. Již dříve se však věnovalo prevenci kriminality a řešení následků trestné činnosti. Jejich činnost se zaměřovala na znovuzачlenění lidí s trestní minulostí do společnosti, dosažení sociálních jistot, pracovní zařazení a schopnost uplatnění na trhu práce.

Ve vybraných věznicích pak realizuje programy zaměřené především na integraci odsouzených po propuštění z výkonu trestu do společnosti. Můžeme sem zařadit **program ZZ** (Získej zaměstnání), kurzy finanční gramotnosti, řešení zadluženosti, dluhové poradenství, různé rekvalifikační kurzy, besedy a podporu pracovních návyků. Rubikon velmi intenzivně pracuje s vězni i po jejich propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Jedná se především o motivační působení na klienty, aby měli snahu si hledat zaměstnání a aktivně chtěli řešit svoji situaci. Rubikon také zprostředkovává informace o službách na svobodě formou brožur, letáků a konkrétních kontaktů.

Z jejich výzkumů z dlouhodobého působení na poli prevence kriminality vyplývá, že největší problémy mají klienti právě s uplatněním na trhu práce a se zadlužením a exekucemi. Kromě motivačního programu ZZ je tedy největší zájem ze strany odsouzených o kurzy finanční gramotnosti a řešení zadluženosti. Cílem tohoto kurzu je předcházení zadluženosti, zmapování aktuálních dluhů a efektivní způsob jejich řešení. Klienti jsou vedeni k zamyšlení nad svou situací, nad svými právy, ale i povinnostmi, jsou varováni před dalšími rizikovými situacemi. Učí se odpovědnému plánování osobních financí a zacházení s vlastním rozpočtem (*České vězeňství, 3/2013, s. 11-12*).

Součástí Rubikon centra je také pracovní agentura, která vytváří dočasná pracovní místa, která jsou dotována z Evropského sociálního fondu. Jsou určena pro klienty, kteří obtížně hledají pracovní zařazení a díky dotovanému místu získají pracovní návyky a odbornou praxi, čímž se posílí jejich šance na trhu práce. Samotné centrum zaměstnává klienty se záznamem v rejstříku trestů a to na pracovních pozicích provozních asistentů (*České vězeňství, 1/2014, s. 16*).

Již v minulých letech se ukázalo, že pokud odsouzení po výkonu trestu odnětí svobody mají zájem o zařazení se do pracovního procesu a myslí své plány vážně, může se jim například pomocí **Centra pro podporu podnikání** úkol zvládnout. Toto centrum je zapojeno do projektu komplexního reintegračního programu pro osoby opouštějící prostředí věznic (*České vězeňství 2/2012, s. 16*).

Zvláštní postavení v systému postpenitenciární péče mají **zdravotnická zařízení**, která vykonávají ochrannou léčbu, která může být buď soudně nařízená nebo dobrovolná (*Poláchová, 2011*).

4 Evaluace resocializačního programu

Evaluace – jedná se o systematické posouzení kvality nebo hodnoty, na základě důkladného sběru dat, uvažování o určitých řešeních, na základě analýzy, interpretace a sdělení informací o efektivitě nějaké činnosti (*Wikipedie, 19.1.2015*).

Program zacházení je systematický výchovný prostředek, jehož hlavním cílem je vést odsouzené tak, aby byli schopni přijmout vlastní odpovědnost za spáchaný trestný čin. Zároveň však slouží také k naplnění samotného účelu výkonu trestu. Při tvorbě jednotlivých programů zacházení se vychází vždy z aktuální nabídky různorodých aktivit té či oné věznice, dle jejich možností, jak finančních, prostorových i personálních. V tomto ohledu je velmi důležitá erudovanost odborných zaměstnanců (speciálních pedagogů, psychologů, vychovatelů, sociálních pracovníků apod.). V neposlední řadě jsou to také jejich dovednosti a schopnosti, zájem a praktické zkušenosti (*NGŘ č. 35/2011, s.1*).

4.1 Charakteristika resocializačního programu

Prvotním úkolem programu zacházení je adaptace odsouzeného na pobyt ve vězeňském prostředí. Pro každého nově příchozího vězně je speciálním pedagogem stanoven individuální program zacházení a to v přímé spolupráci s ostatními odbornými zaměstnanci dané věznice. Jeho cíle jsou formulovány konkrétně a srozumitelně, aby bylo možné při následném hodnocení určit, zdali odsouzený program zacházení plní, případně jen částečně či vůbec. Přitom jsou tyto programy koncipovány tak, aby se zaměřovaly na charakter trestné činnosti, osobnost pachatele, aby docházelo k určitému vývoji v odbourávání některých charakterových vlastností případně jiných okolností, které odsouzeného k páchaní trestné činnosti vedly. Na základě žádosti odsouzeného nebo je-li program zacházení z nějakého důvodu nutno změnit, lze tento po dohodě s vychovatelem spadajícím pod metodické vedení speciálního pedagoga, aktualizovat.

Základním a druhotným cílem programu zacházení je však vytvoření předpokladu pro návrat do běžného života. Snahou je odstranit ze života odsouzeného takové vzorce chování, které většinou vedou k páchaní trestné činnosti. Při tvorbě

tohoto programu je velmi důležitý postoj, motivace, zájmy, potřeby ale především osobnost každého odsouzeného. Po zařazení vězně do výstupního oddělení, zpravidla šest měsíců předpokládaným koncem výkonu trestu odnětí svobody, se program zacházení nově aktualizuje a vytváří se podmínky vhodné pro samostatné začlenění do běžného života (*České vězeňství 2/2011, s. 12-13*).

4.2 Volba resocializačního programu a jeho evaluace

Program zacházení obsahuje jasně formulovaný cíl působení a metod zacházení s odsouzeným, způsob a četnost hodnocení. Jeho pravidelnou součástí je způsob zaměstnávání, účast odsouzeného na terapii, vzdělávání případně jiné náhradní činnosti. Pokud je to v možnostech jednotlivých organizačních jednotek, má odsouzený na výběr z více možností. Programy zacházení obsahují nejen pracovní povinnosti, ale i speciálně výchovné nebo zájmové aktivity nebo činnosti v oblasti vytváření a upevňování úzkých i širších vnějších vztahů. Speciální pedagog připravuje tento program s ohledem na potřeby a zájmy odsouzeného, na jeho aktuální zdravotní stav, fyzické možnosti i psychické předpoklady. Dále čerpá informace z komplexní zprávy zpracované vychovateli a na základě všech skutečností sestaví cíle výchovného působení a metody, které by k těmto cílům měly směřovat (*Zákon č. 169/1999 Sb.*).

Program zacházení je vytvářen v součinnosti s každým jednotlivým odsouzeným, který vykonává trest odnětí svobody delší než tři měsíce, za účasti odborných zaměstnanců dané věznice. Odsouzený si má možnost zvolit z takových programů, které věznice považuje za vhodné a které je schopna pomocí svých zaměstnanců případně s pomocí dalších organizací zajistit (např. se Sdružením pro probaci a mediaci v justici, o. s., Centrem podpory podnikání Praha, o. s., a mnohých dalších) a pokud by si žádný z těchto programů nezvolil, účastní se alespoň minimálního programu zacházení stanoveného vnitřním řádem věznice. Při standardním výkonu trestu je v rámci programu zacházení kladen důraz na pracovní aktivity odsouzených spolu s dalšími aktivitami speciálně výchovnými, vzdělávacími a zájmovými aktivitami (*Biedermanová, 2011*).

Jedním z hlavních úkolů sestavených aktivit programu zacházení je minimalizace negativních dopadů uvěznění, poskytnutí dostatečného množství podnětů, možností a příležitostí k vývoji dovedností a schopností, které mohou zlepšit vyhlídky odsouzených na úspěšnou reintegraci do společnosti po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a podpora nebo znovuzískání sociálních vazeb s vnějším okolím, hlavně s primární rodinou a příbuznými (*České Vězeňství, 2/2011, s. 13*).

V případě, že odsouzený nejeví zájem o zařazení do některé z nabízených aktivit a odmítá se účastnit programů zacházení, je mu stanoven tzv. „*minimální program zacházení*“. Skládá se zejména z pracovních činností, úklidu oddělení a drobných pracích pod dohledem příslušníka Vězeňské služby v areálu věznice. V tomto případě je odsouzený většinou zařazen do III. prostupné skupiny vnitřní diferenciaci, a pokud to podmínky věznice umožňují je oddělen od ostatních odsouzených zařazených do vyšších skupin vnitřní diferenciaci (*Metodický list ŘOVVaT č. 11/2007, čl. 2*).

Další povinné aktivity programu zacházení jsou ve výstupních odděleních jednotlivých věznic. Sem jsou zařazováni odsouzení přiměřenou dobu (většinou 6 měsíců) před předpokládaným propuštěním z výkonu trestu, jimž byl uložen trest zpravidla vyšší než 3 roky. Cílem výstupního oddělení a těchto programů zacházení je příprava odsouzeného pro zdárný návrat do běžného života po výkonu trestu odnětí svobody a vytváření příznivých podmínek pro soběstačný a plnohodnotný život. Mezi povinné aktivity programu zacházení patří:

- ***komunitní setkávání*** odsouzených – probíhá zpravidla 1x týdně. Hlavním smyslem těchto setkávání je probrat s odborným zaměstnancem (vychovatel, speciální pedagog aj.) podněty, které se týkají chodu oddělení a případných problémů samotných odsouzených,
- ***sociálně právní poradenství*** – vedoucí této aktivity (většinou sociální pracovník) informuje odsouzené, kdy a kam se mohou obrátit po výkonu trestu odnětí svobody (úřady, organizace), co budou potřebovat za doklady a jakým způsobem mají vyplňovat jednotlivé formuláře (probíhá názorný nácvik), učí se prosociálnímu chování, vyřizují se platné doklady osobní totožnosti, apod.,
- ***psychosociální výcvik*** – zde odsouzení pod vedením psychologa formují své chování a vystupování, učí se zvládat rizikové situace, agresivní chování, apod.

- **sebeobslužné aktivity** – v tomto programu se odsouzení učí potřebným základním návykům a dovednostem, jako je například příprava jídel, praní nebo žehlení. Samozřejmostí je také úklidová činnost v rámci oddělení a pracovní zařazení odsouzených dle možností věznice i mimo ni například u soukromých subjektů.

Program zacházení zahrnuje:

- **pracovní aktivity** – v oblasti pracovních aktivit jsou odsouzení zaměstnáváni buď na vnějších, ale i vnitřních pracovištích nebo vykonávají úklidovou či brigádnickou činnost v rámci věznice nebo oddělení, čímž se podílí na chodu věznice (kuchyně, prádelna, úklid společných prostor apod.). Odsouzení se pracovním zařazením na základě získaných pracovních dovedností, praxe nebo oboru vyučení, také se přihlíží na jejich aktuální i dlouhodobý zdravotní stav, výši pohledávek (především výživného), délce trestu a charakteristice trestné činnosti. Důležitý je jeho skutečný zájem o práci, motivace a ochota se požadavkům věznice přizpůsobit.
- **speciálně výchovné aktivity** – jsou speciálně zaměřené aktivity např. sociálně právní poradenství před koncem výkonu trestu odnětí svobody a vzhledem k blížícímu se propuštění, dále výcvikové hledání pracovních příležitostí, zvládání konfliktních situací, drogová prevence, základy viktimologie, výcvik v sebeobslužných činnostech, pastorační péče, komunitní setkávání apod.

Jedná se o individuální nebo skupinové speciální pedagogické a psychologické působení na vězně. Tyto aktivity jsou vedeny kompetentními zaměstnanci (pedagogy, psychology, terapeuty) a jsou zaměřeny na:

- sociálně právní poradenství (např. výcvikový program pro nezaměstnané poskytuje návod jakým způsobem si najít práci),
- terapeutické programy (sociální výcvik, psychoterapie, arteterapie, muzikoterapie nebo pohybová terapie aj.),
- trénink zvládání vlastní agresivity.

Speciální výchovné aktivity probíhají ve všech věznicích na specializovaných odděleních pro výkon trestu odsouzených s poruchami duševními a poruchami chování, s poruchami osobnosti a chování způsobených užíváním psychotropních látek, nebo

s mentální retardací. Jejich cílem je omezit pravděpodobnost recidivy, ochrana společnosti po návratu odsouzeného do občanského života. V neposlední řadě pak snaha o snížení rizika opětovného páchaní trestné činnosti a motivace ke změně chování a jednání (*Biedermanová, 2011*).

- **oblast utváření vnějších vztahů** – v rámci odstranění negativních dopadů uvěznění a s tím související pocit osamocení a vyčlenění se využívá různých možností k posílení a utváření vnějších vztahů, jak rodinných, tak i partnerských. Velmi často se využívá právní institut (povolání k opuštění věznice v souvislosti s návštěvou a přerušení výkonu trestu odnětí svobody). Pobyt mimo věznici je udělován jako forma odměny, na základě dlouhodobého a vzorného plnění daných povinností a stanoveného programu zacházení. Při individuálním zvažování k povolování volných pobytů se důkladně hodnotí všechna možná rizika vícečlennou komisí (*České Vězeňství, 2/2011, s. 21*).
- **vzdělávací aktivity** – mají v programech zacházení své nezastupitelné místo, odsouzení mohou vybírat z několika možností např. jazykové kroužky, kroužky zeměpisu nebo dějepisu, pravidla silničního provozu, klub výtvarných technik nebo šachový klub apod.

Vzdělávací aktivity

Gramotnost a vzdělání úzce souvisí s kriminální činností mnoha jedinců. Podle dlouhodobých zkušeností velká většina odsouzených má před nástupem do výkonu trestu dokončené maximálně základní vzdělání. Mnoho výzkumů však dokazuje, že samotné vzdělávání ve výkonu trestu ve všeobecných předmětech nemá zásadní nápravný ani výchovný efekt. V posledních letech se tedy klade větší důraz na vzdělávání vězňů v pracovní oblasti, s možností rekvalifikace či kvalifikace v různých oborech, které mohou odsouzení využít pro lepší začlenění do běžného života po výkonu trestu. Zejména důležité je to u vzdělávání mladistvých nebo vězňů se speciálními potřebami. Tyto vzdělávací aktivity probíhají zejména pod záštitou Středního odborného učiliště (dále jen SOU) Vězeňské služby České republiky. Rozhodnutím Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy ČR bylo SOU vězeňské služby s účinností od 20. června 1996 zařazeno mezi školy České republiky. Tento legislativní akt umožňuje SOU vydávat platná vysvědčení a výuční listy, stejně jako

ostatní školy. Z těchto nesmí být patrné, že studium probíhalo a bylo ukončeno v období výkonu trestu odnětí svobody (*Biedermanová, 2011*).

Zájmové aktivity – obsahují sportovní aktivity s možností využití jak venkovních prostor, tak i tělocvičen, posiloven apod. Dle individuálních možností se jedná většinou o kondiční cvičení, stolní tenis, fotbal, volejbal, nohejbal, elektronické šipky, pétanque, v některých věznicích i tenis. Dále jsou sem zařazeny kroužky akvaristiky, zahradničení, keramiky, malování, šití, práce s PC, kroužek vaření, karetní hry a podobně. V rámci extramurálních aktivit, kdy mají možnost odsouzení využít volný pohyb mimo věznici, se pořádají volné nebo tematické vycházky s některým z odborných zaměstnanců, návštěvy sportovišť a kulturních akcí či zařízení (*České vězeňství, s. 21, 2/2011*).

V některých věznicích mají odsouzení možnost se zařadit do **rekvalifikačních kurzů**. Například ve Věznici Znojmo se organizují kuchařské kurzy „Pomocné kuchařské práce v prostorách stravovacího provozu“ již několik let. Tyto kurzy získaly akreditaci ministerstva školství a odsouzení tedy mohou po jejich úspěšném absolvování získat osvědčení, kterým se jsou oprávněni prokazovat i v civilním životě. Pomocí akreditovaných kurzů by mělo napomoci odsouzeným najít uplatnění již v rámci výkonu trestu, ale především po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Součástí studia jsou předměty přípravy potravin a nápojů, bezpečnost práce a ochrana zdraví, hygienické či zdravotní požadavky na přípravu jídel a také základy stolničení. V průběhu praxe se naučí připravovat polévky a omáčky, tepelně zpracovat maso a jiné potraviny. Daný rekvalifikační kurz trvá celkem 24 týdnů a je následně zakončen zkouškou před odbornou komisí. Ve vydaném osvědčení není uvedeno, že odsouzený kurz absolvoval ve výkonu trestu (*České vězeňství, 2/2011, s. 22*).

Ve Věznici Všechny si pak mohou vězni zvýšit kvalifikaci v některém ze dvouletých učebních oborů. V nabídce je kurz například strojírenské nebo stavební výroby, zahradnických prací, malířských a natěračských prací, učební obor zpracování dřeva či kovářský kurz, obor elektrotechnické výroby a provoz společného stravování. Po absolvování tohoto dvouletého učebního oboru získá absolvent výuční list nebo po zvládnutém kurzu certifikát. V případě, že je odsouzený v průběhu kurzu propuštěn, může na základě povolení ředitele věznice kurz dokončit externě docházkou do výukového střediska (*České vězeňství, 3/2010, s. 20*).

Ve věznicích probíhají další, standardizované, speciální programy zacházení zaměřené na konkrétní skupinu odsouzených:

„ZZZ“ - Zastav, zamysli se, změň se

Tento program byl převzat od probační a mediační služby v Anglii a postupně jsou zaváděny ve věznicích v České republice. Jedná se o standardizovaný program se stanovenými postupy, na jejichž základě jsou vyškoleni trenéři programů.

Cílem je komplexní podpora programu zacházení s vězněnými osobami. Poskytnutí prostoru pro osvojení si komunikačních a kontaktních dovedností (verbálních i nonverbálních) v sociálním prostředí a snížení negativních vlivů vězeňské subkultury. Základem je prohloubení dovedností alternativního a kauzálního myšlení, snaha o celkovou změnu myšlení ve vztahu k trestné činnosti a vytváření postojů a vlastních názorů ve vztahu k dalšímu páčání trestné činnosti. Nedílnou součástí je také podpora skupinové spolupráce a využívání kognitivně – behaviorální terapie při hledání vlastní identity a při řešení složitých životních situací.

Program je zaměřen zejména na recidivisty a doba trvání jsou 2,5 měsíce. Jednotlivá sezení se konají jednou týdně, při nichž vězni s erudovanými trenéry analyzují například vzorce vlastního trestního jednání, styl myšlení, zaměřují se na trestnou činnost jako problém, který lze ještě řešit, plánují nutné změny, učí se metodám sociální interakce apod. Za pomoci skupinové práce umožňují lépe vyjadřovat své emoce, nálady, pocity a myšlenky. Prostřednictvím skupinových tréninků se učí řešit zátěžové životní situace.

Program je určen pro kategorii odsouzených:

- žadatelé o podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (přednost mají odsouzení, kteří žádají o podmíněné propuštění s dohledem), s minimální lhůtou 3 měsíce před soudním projednáním žádosti o podmíněné propuštění,
- klient motivován k účasti v programu,
- pachatel opakované trestné činnosti (min. 2x soudně trestán),
- klient schopný porozumět základním instrukcím, informacím a jednoduchému textu.

Ale je nevhodný pro pachatele či oběť domácího násilí, popř. sexuálně motivovaného trestného činu, duševně nemocné klienty v akutním a neošetřeném stavu (dle posouzení specialisty), či klienty nacházející se v krizové životní situaci, popřípadě agresivní klienty (*příloha č. 1, NGŘ č. 35/2011*).

Program GREPP

Výchovně vzdělávací program, který vychází z Usnesení vlády České republiky roku 2006, kterým byl schválen Plán úkolů boje proti sexuálnímu zneužívání dětí a který stanovuje postup zacházení s pachateli odsouzenými za trestný čin spáchaný na dětech (násilí, týrání dětí, komerční i nekomerční sexuální zneužívání dětí, apod.). Cílem programu je penitenciární působení na pachatele sexuálního zneužívání a násilí na dětech.

Program GREPP má dvě fáze:

- krátkodobý, ale intenzivní reedukační program
- dlouhodobý terapeutický program pro absolventy programu krátkodobého

Program probíhá v šestitýdenním cyklu, při intenzivním denním šestihodinovém sezení. Garantem programu je zkušený psycholog, lektory pak vyškolení a zkušení zaměstnanci věznic. Odsouzení jsou vybíráni kmenovými věznicemi.

Do programu jsou zařazováni odsouzení za výše uvedenou trestnou činnost.

Kontraindikací jsou:

- zjevně nízká mentální úroveň,
- těžká smyslová vada,
- jazyková bariéra,
- psychická duševní porucha, výrazná porucha osobnosti (*příloha č. 2, NGŘ č. 35/2011*).

Program podává informace o dopadech a důsledcích související trestné činnosti, o spouštěcích mechanismech, možnostech přímého řešení s nabídkou konkrétních postupů, které si odsouzený může vybrat a dle nich postupovat. Cílem programu není celková změna osobnosti, ale snaha o uvědomění si konkrétního důsledku trestné činnosti. Jedná se o výchovně vzdělávací program usilující o motivaci odsouzených řešit své problémy ve vztahu k závažné trestné činnosti. Základem je získání zdravého

náhledu a pojmenování toho, co je primárním spouštěčem a jak ho lze změnit. Neméně důležitá je otázka reintegrace do společnosti.

Tento program dokazuje, že lze ve věznicích efektivně pracovat i s pachateli závažných trestných činů.

Program TP 21 JUNIOR

Byl vytvořen v roce 2007 na základě úkolu Vězeňské služby „Realizace opatření předcházení a včasnému odhalování násilí mezi obviněnými a mezi odsouzenými“. Jedná se o edukativně-terapeutický program určený mladistvým odsouzeným mužům.

Hlavním cílem je minimalizace násilí mezi obviněnými a odsouzenými a snížení jejich situační agresivity. Odsouzení jsou vedeni a motivováni k pozitivnímu náhledu na nevhodné řešení konfliktních a zátěžových situací, k přijetí vlastní odpovědnosti za své jednání a chování. Jsou vedeni k pozitivním změnám se snahou o smysluplné trávení volného času.

Garantem programu je speciální pedagog a lektory programu vyškolení zaměstnanci.

Cílovou skupinou jsou mladiství odsouzení s poruchami chování, kteří mají sklon k násilí či agresivnímu chování. Kontraindikací jsou opět odsouzení s duševní poruchou v akutním, neošetřeném stavu, případně s výraznou poruchou osobnosti (*příloha č. 3, NGŘ č. 35/2011*).

Střední odborná učiliště

Střední odborné učiliště obchodu a služeb Jihlava a Věznice ve Světlé nad Sázavou uzavřely dohodu o vzájemné spolupráci při vzdělávání vězněných žen. Odsouzené ženy mohou v průběhu výkonu trestu odnětí svobody pracovat v rámci vzdělávacího programu v kuchyni a získat tak kvalifikaci v oboru „Výpomoc při přípravě pokrmů“. Výsledkem absolvování kurzu a vykonání závěrečných zkoušek je osvědčení o získání dílčí kvalifikace. Tímto se zvýší u propuštěných žen šance v uplatnění na trhu práce (*České vězeňství 1/2012, s. 7*).

SOU sídlí v Praze 4 a disponuje odloučenými pracovišti, tzv. školskými vzdělávacími středisky (dále jen ŠVS) ve věznicích v Opavě, Pardubicích, Plzni, Rýnovicích, Valdicích, Všehrdech, Kuřimi a Světlé nad Sázavou. Škola má za úkol připravit osoby ve výkonu vazby nebo trestu odnětí svobody pro výkon povolání a odborných činností v učebních a studijních oborech strojírenská výroba, zámečnická, obrábění kovů, elektrotechnická výroba, výroba konfekce, zpracování dřeva, malířské a natěračské práce, stavební výroba, zedník, stavební výroba, sadovnické a květinářské práce, provoz společného stravování a provoz domácnosti zejména ve formě denního studia. Dále nabízí doplnění si základního vzdělání v kurzech pro získání základního vzdělání, doplnění nebo rozšíření si kvalifikace v různých vzdělávacích kurzech.

Středoškolské nebo vysokoškolské studium je umožňováno pouze v individuálních případech a za určitých podmínek, které souvisí především s délkou uloženého trestu, na osobnostních předpokladech odsouzených apod. Středoškolské vzdělání ukončené maturitou realizují odsouzení ve věznicích Praha – Ruzyně, Hradec Králové a Ostrava (*Biedermanová, 2011*).

Možnost vysokoškolského vzdělání pro odsouzené naplňuje Ekonomicko-správní fakulta Masarykovy univerzity v Brně (dále jen ESF MU) a Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy. V rámci programu EU SOCRATES podprogramu GRUNDTVIG do projektu EPLLA (Engaging of Prisoners in Life-Long Learning Activities jsou odsouzení zapojeni do aktivit celoživotního vzdělávání) a ve spolupráci s vězeňskou službou uskutečňují distanční vysokoškolské vzdělávání. ESF MU v Brně nabízí studium v oborech management, bankovníctví, regionální rozvoj a správa, regionální rozvoj a cestovní ruch aj. Konzultace probíhají na půdě Vazební věznice v Brně (proto je podmínkou umístění ods. ve VVaÚpVZD Brno) nebo formou zabezpečené intranetové linky.

Vazební věznice Praha Ruzyně organizovala v roce 2010 v rámci projektu „Centrum pro vysokoškolské vzdělávání“ a ve spolupráci s výše uvedenou Katolickou teologickou fakultou (*Biedermanová, 2011*).

4.3 Hodnocení programu zacházení

Hodnocení plnění programu zacházení a jeho úspěšnosti patří mezi základní podklad pro návrhy na přeřazení odsouzeného do jiné věznice, do mírnějšího typu věznice nebo pro podmíněné propuštění či přerušování výkonu trestu odnětí svobody. Volba a způsob naplňování cílů programů zacházení je kromě chování a postojů odsouzeného jednou z rozhodujících skutečností při zařazování do některé z propustných skupin vnitřní diferenciací. Ty tvoří ucelený systém pozitivní motivace pro odsouzené. Zařazení do nižší skupiny vnitřní diferenciací umožňují odsouzeným jisté výhody a vytváří si tím také lepší podmínky pro případné podmíněné propuštění apod.

Odsouzeným se Programy zacházení musí pravidelně vyhodnocovat a to zpravidla:

- jednou za měsíc ve věznicích pro mladistvé,
- každý druhý měsíc ve věznicích s dohledem, dozorem a ve výstupních odděleních věznic s ostrahou a se zvýšenou ostrahou,
- jedenkrát za tři měsíce ve věznici s ostrahou,
- po každých šesti měsících ve věznicích se zvýšenou ostrahou (*Vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb.*).

Při samotné realizaci Programu zacházení by měly být dodržovány především zásady:

- individuálního přístupu – zahrnující respekt k osobnosti odsouzeného a jeho případných individuálních zvláštností,
- motivace – využití motivačních prvků, například snahou o podmíněné propuštění,
- přiměřenosti – na odsouzené jsou kladeny takové požadavky, které jsou přiměřené jejich schopnostem a možnostem,
- komplexnosti – snaha o vytvoření si určitých zásad soustav návyků, postojů,
- zpětná vazba – pozorováním odsouzeného, pohovory s ním, zda přijímá návštěvy, jak se prosazuje v kolektivu, při aktivitách, jak přijímá autority, apod.
- cílevědomosti – program zacházení musí mít směr k jasně a předem stanovenému, přiměřenému a reálnému cíli,

- systematickosti – působení musí být srozumitelné a pro odsouzeného realistické,
- soustavnosti – působení by mělo probíhat, pokud možno, v co nejdelším časovém úseku, aktivity by měly spolu souviset a směřovat k požadovanému cíli a pozitivním změnám v postojích osobnosti vězně,
- perspektivnosti – odsouzený by neměl mít pocit samoúčelnosti a zmaru (*Sochůrek J., 2007, s. 46*).

U odsouzených, kteří mají nařízenou délku výkonu trestu odnětí svobody kratší než tři měsíce, se program zacházení nezpracovává. Hodnocení programu zacházení v tak krátkém časovém úseku není a nemůže být objektivní. Vzhledem k tomu, že socializace a resocializace jsou dlouhodobé procesy, prolínající se prakticky celým životem, který vyžadují změny především ve struktuře vlastností celé osobnosti, není příliš odůvodněné předpokládat, že by v tak krátkém období došlo k výrazným a pozorovatelným změnám (*Sochůrek J., 2007, s. 44*).

4.4 Odborný personál podílející se na evaluaci resocializačních programů

Speciální pedagog

Je odborný zaměstnanec věznice, který garantuje odbornou úroveň navrženého a následně realizovaného programu zacházení a vnitřní diferenciaci. Metodicky řídí a usměrňuje výkon práce vychovatelů. Ve spolupráci s ostatními odbornými zaměstnanci odpovídá za celkovou úroveň odborného zacházení s odsouzenými a to v návaznosti na zpracované komplexní zprávy. Zajišťuje vstupní pedagogické pohovory a po celou dobu výkonu trestu také případné poradenství. Provádí pedagogickou diagnostiku odsouzeného a připravuje program zacházení včetně zařazení odsouzeného do jednotlivých aktivit. U mladistvých odsouzených spolupracuje se sociálním pracovníkem a se zákonným zástupcem odsouzeného při řešení případného dokončení vzdělání, dalšího odborného vzdělávání, přípravy mladistvého na budoucí povolání apod.

Speciální pedagog je také členem poradního orgánu ředitele věznice, který vybírá a zařazuje odsouzené do pracovního procesu, podílí se na vzdělávání či rekvalifikacích. Spolu s ostatními odbornými zaměstnanci předkládá odborná stanoviska k rozhodování o udělení přerušování výkonu trestu, podílí se na povolování případného volného pohybu mimo věznici nebo dočasně opuštění věznice, účasti vězňů na akcích mimo věznici, realizaci návštěv bez zrakové a sluchové kontroly nebo přeřazení či přemístění do jiného typu věznice. Mimo jiné také realizuje svěřenou kázeňskou pravomoc (*NGŘ č. 21/2010 § 6*).

Sociální pracovník

Sociální pracovník zajišťuje pro obviněné nebo odsouzené základní sociálně-právní poradenství. Toto poradenství jim usnadňuje život jak ve věznici, ale zejména po propuštění do běžného života. Sociální pracovník spolupracuje s mediačními a probačními úředníky, se sociálními kurátory, s různými nevládními organizacemi poskytující postpenitenciární péči, s úřady, rodinami vězněných osob atd. Současně je výrazně nápomocen při vyřizování dokladů a jiných úředních záležitostí.

Vychovatel

Vychovatel je dalším členem týmu, jehož úkolem mimo jiné je komplexní činnost, která se zaměřuje na celkový rozvoj osobnosti odsouzeného, na jeho socializaci, resocializaci a reedukaci v rámci věznění. Vychovatelé jsou s odsouzenými v nejužším, každodenním kontaktu, jejich působení je tudíž nejintenzivnější. Všechny odsouzené, které má přidělené na oddělení, vede v evidenci, rozhoduje o jejich rozmístění, kontroluje korespondenci, balíčky, nákupy, realizuje návštěvy, zprostředkovává žádosti odsouzených na ostatní zaměstnance věznice. Vychovatelé vedou různé zájmové a vzdělávací kroužky. Jsou základním článkem v komunikaci s odsouzenými.

Psycholog

Odborná pomoc psychologa spočívá ve skupinových nebo individuálních terapiích v rámci věznice a formou poradenství poskytuje odsouzeným či obviněným odborné psychologické služby. Provádí odbornou diagnostiku, krizovou intervenci a navrhuje další opatření. Spolupracuje v týmu s ostatními odbornými zaměstnanci,

s nimiž zpracovává odborná stanoviska k přerušení výkonu trestu, k přemístění, k zařazení do zaměstnání apod. Je také členem poradního orgánu ředitele věznice.

4.5 Duchovenská činnost ve vězeňství

Významná osobnost českého vězeňství František Josef Řezáč

Narodil se 6. ledna 1819 v Polehradech, dnešních Poleradech u Kostelce nad Labem. Studoval na filosofické a teologické fakultě v Praze, kde navázal celoživotní přátelství s Karlem Havlíčkem Borovským. Po svém vysvěcení na kněze roku 1842 krátce kaplanoval na různých místech v Čechách. V roce 1847 nastoupil duchovní správu v ústavu slepců v Praze. Rušný rok 1848, jehož dění se Řezáč horlivě zúčastnil, ho přivedl do vězení. Po svém propuštění byl pražskou konsistoří jmenován duchovním správcem ve Svatováclavské trestnici. Roku 1853 podnikl rozsáhlou cestu po rakouských věznicích, aby se inspiroval pro své úvahy o zlepšení podmínek vězeňství. Výsledkem jeho studia byl spis "Vězenství v posavadních způsobech svých s návrhem o zdárnějším trestání a polepšování zločinců"(1854), první česky psaná studie v tomto oboru.

F. J. Řezáč (1819 –1879) byl především katolickým knězem, ale zároveň zaníceným pedagogem se silným sociálním a vlasteneckým cítěním, které ho později přivedlo i do politického života. Zločinnost považoval za společenské zlo, které je nutno překonávat šířením dobra. Tyto filosofické kategorie však nezůstaly v jeho díle prázdny. Obdobně jako jeho předchůdce J. A. Komenský spatřoval prosazování dobra v „nápravě věcí lidských“, tj. v nápravě lidské společnosti cestou vzdělávání a mravní výchovy jednotlivce. Snažil se vtisknout vězeňství pedagogický rozměr s důrazem na uplatňování didaktických a etických principů při zacházení s vězni. Ve vzdělávání prosazoval komplexní přístup z hlediska rozvíjení rozumových schopností, citových a volních vlastností. Vzdělávání tak ztotožňoval se způsobem zušlechťování (kultivace) vychovávané osoby. Zásadní význam přikládal spojení vzdělávání s mravní výchovou. Pojem dobra spojoval s pojmy pravda, právo a svoboda, pojem zla s pojmy lež, bezpráví a nesvoboda. Dobro spatřoval v naplňování křesťanského požadavku „miluj bližního svého, jako sebe samého“, čehož lze dosáhnout jen výchovou k empatii a sebeovládání. Pravdu chápal v duchu aristotelovské

shody úsudku se skutečností, které lze dosáhnout kritickým myšlením. Právo považoval za prostředek ke spravedlivému zacházení na základě rovnosti všech občanů před zákonem. Svobodu nepovažoval za bezbřehý prostor pro zájmy a potřeby jednotlivce, nýbrž chápal jako určité teritorium, kde svoboda jednoho člověka končí tam, kde začíná svoboda druhého. Pravdě připisoval primární postavení i v procesu nápravy vězněných osob, neboť říká: „Pravda vysvobodí vás“. Obecně pak tvrdí, že „Pravda právo, právo svobodu, svoboda blaho zakládá“. Ve shodě s názory svého učitele B. Bolzana své tvrzení dále rozvíjí, že dosažení blaha občanů předpokládá odstraňování chudoby nejen materiální, ale především mravní, včetně odstraňování zločinnosti. Její příčiny rozlišuje na vnitřní a vnější. Vnitřní příčiny spatřuje v nedostatečné kultivaci jednotlivce, v nedostatku sebekázně a sebeovládání, což vede ke snadnému podlehnutí zlu. Za vnější příčiny považuje nedostatečné společenské podmínky k uspokojování hmotných a duchovních potřeb, zejména nedostatky v systému rodinném, hospodářském, politickém, právním, náboženském a kulturním. Lze říci, že jeho přístup k potírání zločinnosti je velmi blízký modernímu pojetí kriminologie jako oboru, který se zabývá podmínkami, příčinami a prevencí kriminality, a to se zřetelem na porušování trestního zákona určitým způsobem, na určitém místě a v určitém čase. Obdobně jako moderní kriminologie spatřoval F. J. Řezáč účinné metody k potírání zločinnosti na úrovni prevence, tj. předcházení trestné činnosti v rámci rodinné, školní a církevní výchovy, dále na úrovni detence, tj. odborným zacházením s vězněnými osobami (prostřednictvím diferenciací vězňů, režimu, dohledu, pracovní činnosti, mravní výchovy, právní výchovy a vzdělávání) a na úrovni postpenitenciární pomoci, tj. pomoci propuštěným vězňům po odpykání trestu ze strany obcí, církve a podpůrných spolků na bázi dobrovolnictví. F. J. Řezáč zanechal svůj odkaz českému vězeňství ve své práci z roku 1852 s názvem „Vězeňství v posavadních způsobech svých s návrhem o zdárnějším trestání a polepšování zločinců“. Tato práce se stala významným zdrojem poučení a inspirace při zpracovávání nové koncepce českého vězeňství v roce 1992, která byla významným krokem k překonání totalitní minulosti a návratu k domácím i evropským humanistickým tradicím ve vězeňství.

Za svého života se P. František Řezáč těšil neobyčejné důvěře českého duchovenstva i učitelů a byl spolu s Václavem Kratochvílem nadšeným propagátorem učení významného filozofa Bernarda Bolzana. Řezáčův odkaz je i dnes živý a výmluvný. Spočívá v nezištné a obětavé službě věcem veřejným a národním.

Řezáčovy myšlenky o vzdělávání a výchově vězňů byly součástí snah kulturního světa po humanizaci vězeňství. Jejich formulace představuje pak základní dílo našeho vězeňství v 19. století (*Historická penologie č.2/2003, s. 5-6*).

Základy duchovenské služby ve věznicích se datují k počátku roku 1990. Největší zásluhy na tom měla především Římskokatolická církev a Ekumenická rada církví. V první polovině 90. let se vytvořila pracovní skupina a koordinací duchovních byl v roce 1993 pověřen tehdejší člen Českobratrské církve evangelické Mgr. Bohdan Pivoňka, jako odborník na vězeňství (*Mitáš, 2007, s. 17*).

Legislativní základy pak položilo NGR č. 3/1994, které umožňuje od tohoto okamžiku uzavírat s duchovními pracovněprávní vztah, jehož výsledkem je funkční organizační struktura celé vězeňské duchovenské služby v českém vězeňství (*Jůzl, 2011, s. 107-108*).

Nyní se činnost duchovních řídí zákonem č. 3/2002 Sb. o církvích a náboženských společnostech. Ve věznicích v České republice tuto činnost zpravidla zajišťují členové občanského sdružení *Vězeňská duchovenská péče*. Dalšími organizacemi pomáhající vězněným osobám z hlediska duchovního jsou *Arcidiecézní Charita a Diakonie církve Evangelické (Jůzl, 2011)*.

Dle nařízení generálního ředitele č. 48 o organizaci duchovní služby ve Vězeňské službě České republiky zajišťují tyto služby kvalifikovaní duchovní, kteří jsou k vykonávání této činnosti pověřeni vedením příslušné církve nebo náboženské společnosti. Církví či náboženskou společností je církevní instituce, která v souladu se zákonem získala oprávnění k výkonu zvláštního práva duchovní služby v místech, kde se vykonává vazba, trest odnětí svobody, zabezpečovací detence, ochranné léčení a ochranná výchova. V čele duchovní služby stojí hlavní kaplan Vězeňské služby. Hlavní kaplan metodicky řídí zástupce hlavního kaplana a jednotlivé kaplany. V součinnosti s ředitelem jednotlivých věznic dbá na další profesní vzdělávání kaplanů a jejich plynulé obsazování tam, kde dosud kaplan nepůsobí (*NGR č.48/2014*).

Dle § 9 NGR č. 48/2014 kaplan:

- *„Provádí individuální pastorační rozhovory s obviněnými, odsouzenými a chovanci; je oprávněn se pastoračně věnovat i zaměstnancům,*
- *zajišťuje bohoslužby, popřípadě je organizuje v součinnosti s pověřenými osobami církvi dobrovolně zajišťujícími duchovní péči,*
- *zajišťuje skupinovou nebo individuální činnost zaměřenou na studium Bible a křesťanského učení,*
- *zabezpečuje kulturní akce s duchovním obsahem; k tomu účelu zajišťuje vhodnou literaturu a audio či video pomůcky,*
- *informuje své nadřízené o způsobech poskytování duchovní služby a konkrétních akcích prováděných v jejím rámci,*
- *podílí se na vytváření podmínek pro začlenění obviněných, odsouzených a chovanců do občanského života; za dodržení bezpečnostních podmínek může být v pastoračním styku s osobami blízkými vězněných osob a chovanců;*
- *v odůvodněných případech po předchozím souhlasu přímého nadřízeného je oprávněn plnit úkoly v pracovní době i mimo objekt věznice, nelze-li splnění úkolů zajistit jinak,*
- *koordinuje v rámci předpisů upravujících činnost Vězeňské duchovenské péče působení všech církví a náboženských společností poskytujících dobrovolnou duchovní službu v dané věznici; není-li místo kaplana obsazeno, zajišťuje organizačně činnost duchovních po konzultaci s hlavním kaplanem ředitelem pověřený zaměstnanec věznice;*
- *může se podílet na přípravě a realizaci tematicky blízkých programů zacházení,*
- *spolupracuje s vedením věznice; dle potřeby se účastní jednání, porad a odborných komisí,*
- *za dodržení podmínek stanovených právními a vnitřními předpisy je oprávněn nahlížet do příslušné části osobního spisu vězněné osoby, poskytuje-li této osobě duchovní péči,*

- *při poskytování duchovní služby je oprávněn s vědomím ředitele věznice opatřovat pro vězněné osoby náboženské předměty a devocionálie; přitom jedná tak, aby nebyl mařen účel výkonu vazby, výkonu trestu odnětí svobody nebo výkonu zabezpečovací detence a postupuje způsobem ve věznici obvyklým,*
- *spolupracuje s nevládními, charitativními a církevními organizacemi za účelem zajištění překlenovacích podmínek zejména pro osoby propouštěné z výkonu trestu odnětí svobody, případně pro zlepšení podmínek sociálně slabých obviněných, odsouzených nebo chovanců,*
- *působí jako poradce ředitele věznice v oblasti etiky, církevní problematiky, nových náboženských směrů a náboženských předmětů,*
- *pro potřeby kvalifikovaného rozhodnutí ředitele se vyjadřuje k pověřeným osobám, nečlenům Vězeňské duchovenské péče, žádajícím o povolení vstupu za účelem duchovního a pastoračního působení ve věznici.*
- *o výkonu své činnosti vede stanovenou dokumentaci při zachování pravidla mlčenlivosti ve věcech důvěrných sdělení a tzv. zpovědního tajemství." (NGŘ č.48/2014)*

Ve Věznici Rapotice pracují od roku 2011 na zkrácený úvazek dva kaplani jeden z Římskokatolické církve a druhý z Českobratrské církve evangelické. Kaplani pro zájemce organizují bohoslužebná shromáždění, skupinové a individuální pohovory s odsouzenými zaměřené na studium Bible, dále se odsouzeným snaží pomoci s jejich osobními a sociálními problémy. Všechny tyto aktivity probíhají v k tomu určené vězeňské kapli, která byla vyčleněna z multifunkční místnosti na realizaci Programu zacházení.

Odznak kaplana

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 Cíl empirické práce

„Z pohledu penitenciární pedagogiky je režim pokládán za komplexní metodu výchovného působení. Za režimové vady lze pokládat příliš přísný režim nebo naopak příliš volný režim. Dále nedůslednost v uplatňování režimu vězeňským personálem a režimovou nevyrovnanost či nevyváženost.“ (Mařádek, 2003, s. 78).

Cílem této práce je zjistit jaké jsou resocializační programy v českém vězeňství, jak se historicky vyvíjely, jak se využívají. Zjistit jestli pozitivně působí na odsouzeného prostřednictvím konfrontace názorů odsouzených a pracovníků Vězeňské služby podílejících se na realizaci resocializačních programů a jejich evaluaci. Chtěl bych také zjistit další informace o odsouzených a pracovnících Vězeňské služby ČR, zapojených do těchto resocializačních programů, zejména, jak tyto programy vnímají, jaké s nimi mají zkušenosti a jestli mají smysluplné využití.

Dále chci zjistit od pracovníků podílejících se na realizaci resocializačních programů, jak a na koho by se primárně měly aktivity resocializačních programů zaměřit. Zda je ve věznicích dostatek těchto pracovníků. Jakou měrou se podílí na resocializaci duchovenská služba. Zda odrazuje výkon trestu odnětí svobody odsouzené od páchání další trestné činnosti.

Ve Věznicí Rapotice, kde nyní pracuji jako vedoucí správního oddělení, jsem pracoval jako vychovatel na oddělení výkonu trestu a podílel jsem se na realizaci a hodnocení Programu zacházení. Mohu tedy posoudit, jakou důležitost má využívání času ve věznicí na osobnost odsouzeného. Ze své praxe mám poznatky, že velkou motivací je pro odsouzené dosáhnout pracovního zařazení. Odsouzený se nenudí a tak si velmi zkrátí pobyt ve věznicí, protože jim rychleji utíká čas. Na toto navazují z toho plynoucí výhody a privilegia. Za vzorné plnění Programu zacházení a vzornou pracovní morálku se odsouzený propracuje až nejvyšším kázeňským odměnám, ke kladným hodnocením a případnému podmíněčnému propuštění. Ze své praxe a dlouholetých zkušeností vím, že někteří odsouzení jednájí účelově a prospěchářsky a po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody se pravidelně navrací do výkonu trestu odnětí svobody. Pak je tedy otázkou jestli resocializační programy mají pro některé odsouzené smysl, nebo jim jen zpříjemňují výkon trestu odnětí svobody a tudíž je tento výkon trestu odnětí svobody vůbec neodrazuje od páchání další trestné činnosti. Z tohoto důvodu

jsem zařadil do dotazníků otázky týkající se této problematiky a jejich výsledek mě velmi zajímá.

5.1 Metody zjišťování faktů

Ke shromažďování poznatků a informací o osobách je možno využívat několik základních metod. Mezi tyto metody patří:

Pozorování

Tato metoda patří k základním metodám používaným empirickými společenskými vědami. Podstatou této metody je pozorné vnímání chování lidí nebo zvířat. Jedno z variant této metody je sebezpozorování, neboli introspekce. Pozorování je vždy výběrovým a subjektivně zabarveným vnímáním jiných lidí. To znamená, že není zcela objektivní a nestranné. K nejčastějším chybám, které skreslují průběh pozorování patří:

- implicitní teorie osobnosti, která je založena na předpokladu, že jestliže má někdo nějakou vlastnost X, tak současně musí mít i vlastnost Y,
- haló efekt je hodnocení člověka pod vlivem tzv. prvního dojmu,
- pygmalion efekt, jde o předpovědi, které se naplní proto, že jsme to předpověděli, a potom jednali tak, jako by to byla skutečnost,
- stereotypy a předsudky, jedná se o zafixované postoje vůči určitým sociálním skupinám,
- atribuce, jde o připisování vlastností nebo motivů sobě nebo druhým lidem.

Rozhovor

Tato metoda je nejužívanější metodou k získávání informací od poznávaných osob. Při rozhovoru se dotazujeme na informace, které nám mohou pomoci hlouběji poznat osobnost člověka. Rozhovorem získáváme informace, které nemůžeme zjistit objektivními metodami. Podle míry volnosti rozhovoru rozlišujeme rozhovor na volný a řízený (interview). Podle účelu rozhovoru rozlišujeme rozhovor:

- diagnostický, jehož cílem je zjistit informace týkající se názorů, postojů, přesvědčení, zkušeností dané osoby,
- výzkumný, jehož cílem je zjistit fakt týkající se nějakého obecnějšího problému,
- výchovný, který je prostředkem k ovlivnění chování a prožívání osob,
- anamnestický, podstatou tohoto rozhovoru je zjistit informace o dosavadním vývoji jedince.

Nejčastější chyby při vedení rozhovoru:

- příliš malá nebo velká vzdálenost mezi tazatelem a dotazovaným,
- tazatel nepřizpůsobuje otázky věku dotazovaného a úrovni jeho myšlení,
- tazatel podléhá sympatiím a antipatiím,
- přílišný spěch a naléhání tazatele na dotazovaného,
- nedostatečná připravenost rozhovoru.

Dotazník

Dotazník slouží ke zjišťování písemných výpovědí osob. U většiny dotazníků jsou možné odpovědi předem dány a zkoumaná osoba si vybírá jednu z několika možných odpovědí. Dotazníky se používají ke zjišťování vlastností osobnosti, ke zjišťování vědomostí formou didaktických testů. Předností této metody je ekonomičnost, zejména rychlé zpracování velkého množství dat. Nevýhodou této metody je to, že psycholog se při hromadných výzkumech nemůže přesvědčit, že respondent rozumí stanoveným otázkám. Otázky v dotazníku mohou zjišťovat tvrdá data (věk, pohlaví, vzdělání atd.), tak měkká data, která zjišťují názory, zkušenosti, postoje atd. Dále se mohou otázky v dotaznících dělit na uzavřené (odpovědi např. ano, ne), otevřené (větší volba odpovědí) a škálové (pomocí posuzovacích stupnic).

Sociometrie

Sociometrie je dotazníkovou metodou, pomocí níž se zjišťují neformální vztahy uvnitř malých sociálních skupin. Podstatou sociometrického dotazníku je kladení otázek členům skupin, kteří se navzájem znají, a jejich členství v malé sociální skupině trvá určitou dobu.

Analýza produktů činností

Tato metoda získává informace o osobě z jeho výtvorů, které analyzuje a rozebírá. Velký význam má zvláště v dětském věku, kdy spontánní výpovědi dětí poskytují informace, které bychom jinými metodami psychologie získávali jen velmi obtížně (*Vízdal F., 2005, s 23-44*).

Metodika výzkumu

Výzkumné šetření jsem realizoval ve Věznici Rapotice, kde pracuji jako vedoucí oddělení správního, a kde jsem dříve pracoval na pozici vychovatele na oddělení výkonu trestu mezi pachateli všech druhů trestné činnosti. Sběr potřebných dat byl proveden pomocí anonymních dotazníků, neboť tato metoda je časově ekonomická. Tento výzkum jsem prováděl osobně na náhodně vybraných respondentech jak z řad odsouzených, tak z řad pracovníků Vězeňské služby ve Věznici Rapotice na oddělení výkonu trestu. Odsouzení byli řádně poučeni a bylo jim vysvětleno, jak mají dotazník vyplnit. Druhý dotazník byl adresován na pracovníky oddělení výkonu trestu, kterým byl dotazník rozeslán pomocí e-mailu, a který mi vyplněný zaslali e-mailem zpět nebo mi ho osobně přinesli.

Otázky v obou dotaznících směřovali k problematice resocializačních programů. Dotazník pro odsouzené obsahoval 17 otázek. Z toho bylo 14 otázek uzavřených a 3 polootevřené. Jednalo se tedy o kombinovaný anonymní dotazník. Dotazník pro pracovníky výkonu trestu měl 12 uzavřených otázek.

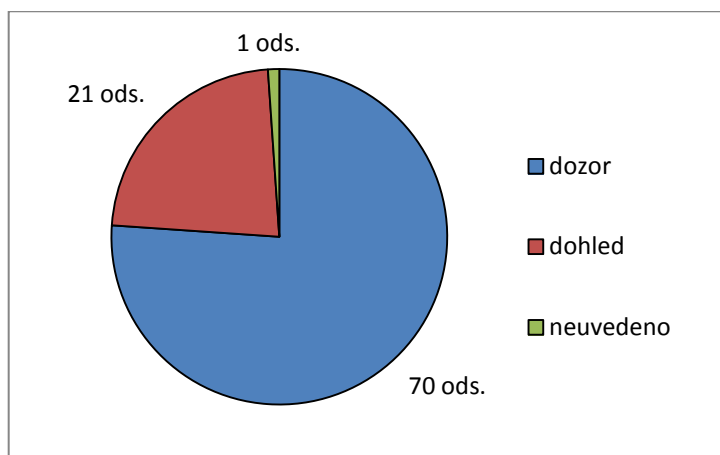
První část dotazníku pro odsouzené se skládá z otázek, které jsou zaměřeny na zjištění, v jakém typu věznice se odsouzený nachází, pokudliže je ve výkonu trestu, v jaké věkové kategorii se nachází, zjišťoval jsem tzv. tvrdá data. U zaměstnanců

to byly otázky zaměřeny na zjištění pohlaví, vzdělání, pracovní pozici a počet let praxe ve věznicích.

Profil respondentů výzkumného šetření - odsouzení

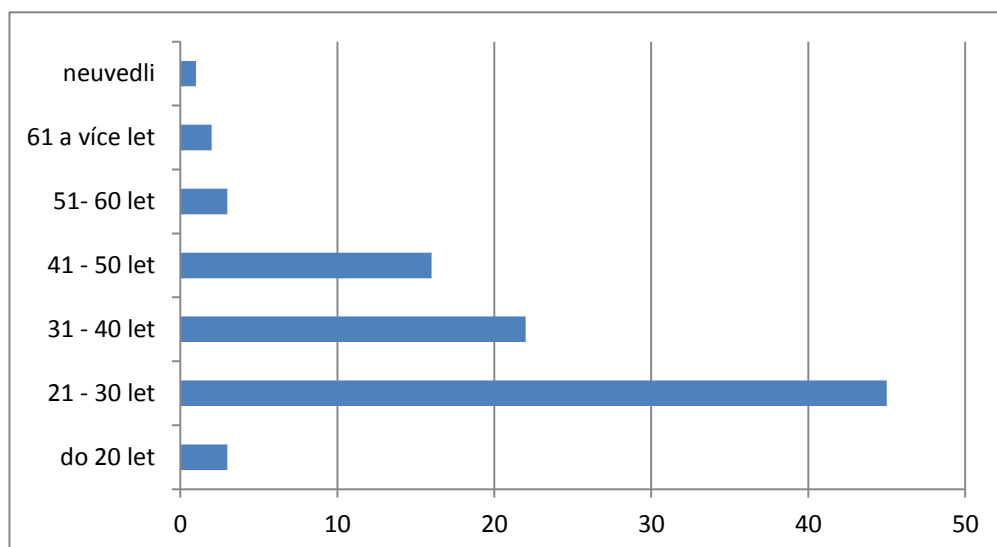
Dotazníky jsem rozdával odsouzeným při realizaci aktivit programu zacházení, takže mezi všechny skupiny odsouzených ve věznicích. Mezi odsouzenými byli odsouzení jak z věznic s dohledem, tak s dozorem, odsouzení, kteří jsou poprvé ve výkonu trestu a odsouzení, kteří jsou ve výkonu trestu poněkoličtější. Bylo rozdáno celkem 100 dotazníků. Ze sto dotazníků se mi nevrátilo 8 dotazníků.

Graf č. 1: Zařazení odsouzených v jednotlivých typech věznic

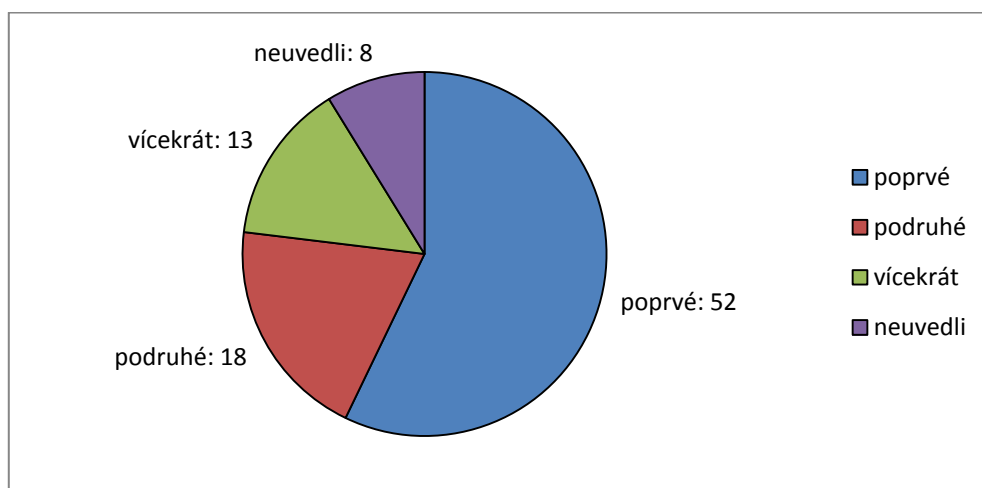
Věková skladba odsouzených tvořila skupiny odsouzených do 20 let – 3 odsouzení, 21 až 30 let – 45 odsouzených, 31 až 40 let – 22 odsouzených, 41 až 50 let – 16 odsouzených, 51 až 60 let – 3 odsouzených, 61 let a více – 2 odsouzení.

Graf č. 2: Věková profilace odsouzených

K otázce pokolikáté je odsouzený ve výkonu trestu odnětí svobody uvedlo 52 odsouzených, že je ve výkonu trestu poprvé, 18 odsouzených podruhé, 13 odsouzených vícekrát a 8 odsouzených tuto otázku nevyplnilo.

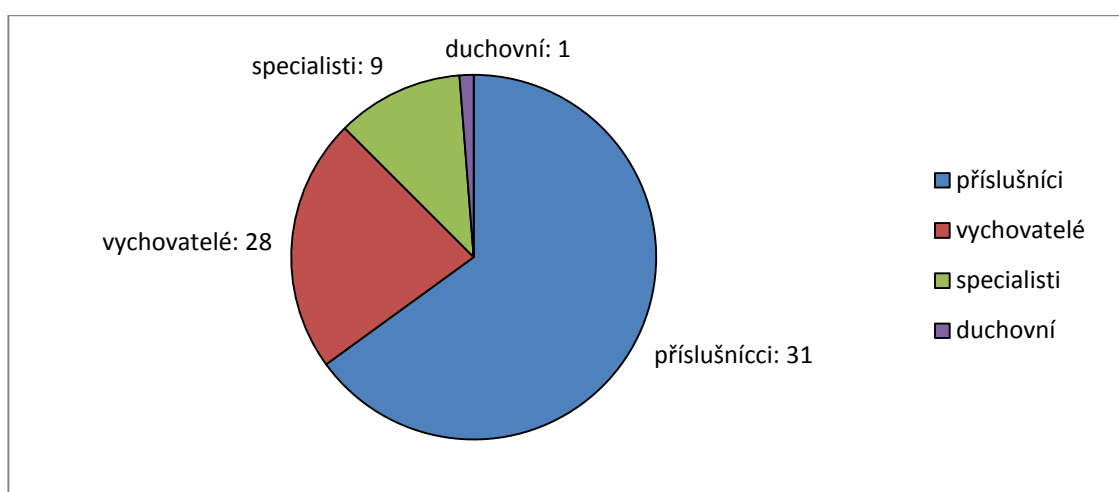
Graf č. 3: Odsouzení poprvé a vícekrát ve výkonu trestu

Profil respondentů výzkumného šetření - zaměstnanci oddělení výkonu trestu

Dotazníky určené pro zaměstnance jsem rozeslal e-mailem Věznice Rapotice na oddělení výkonu trestu, kde je zařazeno kolem 90 zaměstnanců. Z tohoto počtu je 32 vychovatelů, 7 speciálních pedagogů, 3 psychologů, 3 sociální pracovníci a zbytek tvoří příslušníci, včetně vedoucích pracovníků. Osloveni byli i dva duchovní, kteří se také podílejí na realizaci resocializačních aktivit. Vrátilo se celkem 69 dotazníků.

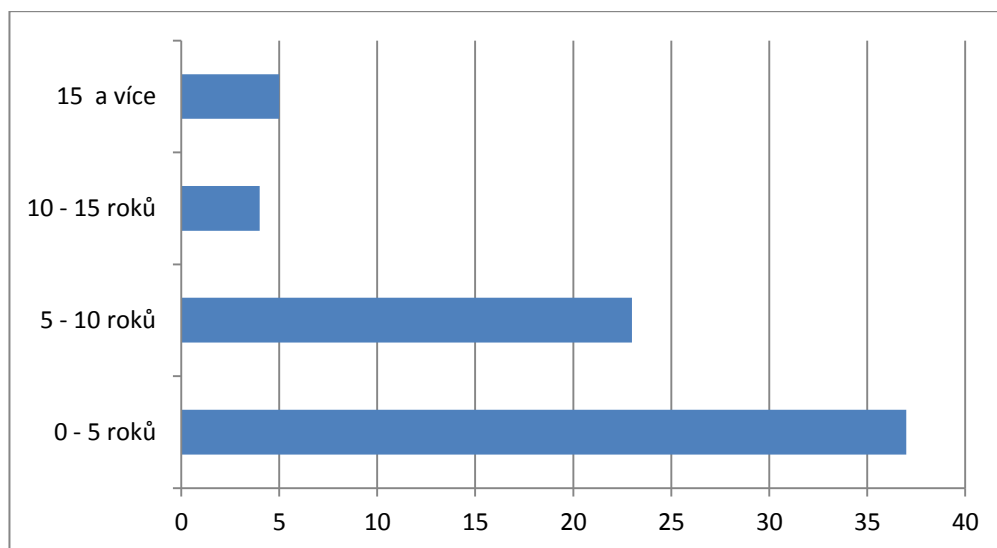
Graf č. 4: Profil zaměstnanců oddělení výkonu trestu

Z celkového počtu 69 respondentů tvořily 9 respondentů ženy a zbytek byli muži.

Dalším údajem, který mě zajímal, byla délka praxe zaměstnanců ve Vězeňské službě. Tuto kategorii jsem rozdělil na skupiny 0 - 5 roků, 5 - 10 roků, 10 - 15 roků, 15 a více. První kategorii uvedlo 37 zaměstnanců, do druhé kategorie spadá 23 zaměstnanců, do třetí 4 zaměstnanci a praxi 15 a více let uvedlo 5 zaměstnanců.

Graf č. 5: Pracovní praxe zaměstnanců ve Vězeňské službě

Další položkou první části dotazníku pro zaměstnance bylo jejich nejvyšší dosažené vzdělání. Jelikož pro práci ve věznici na oddělení výkonu trestu je předpoklad minimálně středoškolské vzdělání s maturitou, rozdělil jsem tuto položku jen na tři skupiny. Na středoškoláky s maturitou, vysokoškoláky, na ty, kteří dokončili vyšší odborné vzdělání. Vzdělání střední s maturitou uvedlo 43 zaměstnanců, vysokoškolské vzdělání uvedlo 23 zaměstnanců a 3 zaměstnanci uvedli vyšší odborné vzdělání.

Výzkumný problém

Hypotéza č. 1: Realizace resocializačních programů má významný podíl na resocializaci odsouzených na jejich začlenění do normálního života.

Hypotéza č. 2: Vzdělávání odsouzených pomocí resocializačních programů snižuje rizika recidivy.

Hypotéza č. 3: Škála nabízených resocializačních programů je ve věznicích dostatečná.

Hypotéza č. 4: Duchovenská služba se podílí významnou měrou na resocializaci odsouzeného.

Hypotéza č. 5: Trest odnětí svobody odrazuje od páchaní trestné činnosti.

5.2 Interpretace zjištěných faktů u odsouzených

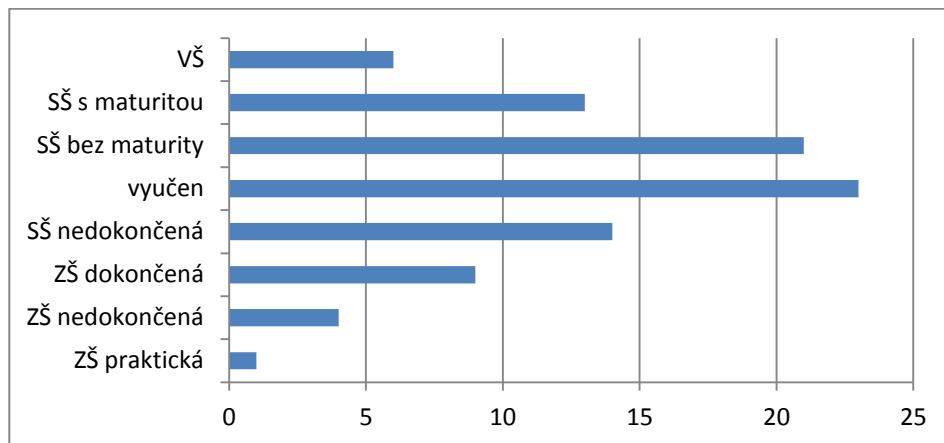
V druhé části dotazníku byly otázky směřovány na resocializační programy a aspekty týkající se jejich realizace. Těmito aspekty jsou zejména vzdělání odsouzených, jejich motivace k plnění těchto programů a jejich smysluplnost.

V první otázce jsem se u odsouzených snažil zjistit, co si myslí, že je smyslem trestu odnětí svobody. Na výběr měli ze čtyř možností. 59 odsouzených si myslí, že smyslem trestu odnětí svobody je změna odsouzeného, který po propuštění nepáchá další trestné činy. 8 odsouzených si myslí, že smyslem trestu odnětí svobody je adekvátní potrestání zločince dle spáchaného trestného činu. 10 odsouzených si myslí, že je smyslem trestu izolace odsouzeného od společnosti. Na poslední otázku odpovědělo také 10 odsouzených, kteří uvedli, že smyslem trestu je potrestání jedince s cílem odradit ho od páchaní další trestné činnosti. 8 odsouzených otázku nevyplnilo.

Ve druhé otázce jsem zjišťoval skladbu dosaženého vzdělání oslovených odsouzených. 1 odsouzený uvedl, absolvoval tzv. zvláštní školu neboli základní školu praktickou. 9 odsouzených uvedlo, že dokončili základní školu. 4 z oslovených respondentů uvedlo, že základní školu nedokončili. 14 odsouzených uvedlo, že další

vzdělání po základní škole nedokončili. 23 odsouzených se vyučilo. 21 má střední školu bez maturity. 13 odsouzených má maturitu a 6 odsouzených absolvovalo vysokou školu.

Graf č. 6: *Vzdělání odsouzených*

V otázce č. 3 jsem zjišťoval, zda byli odsouzení před nastoupením do výkonu trestu zaměstnáni. 43 odsouzených odpovědělo, že byli před nastoupením do výkonu trestu dlouhodobě zaměstnáni. 27 odsouzených uvedlo, že před výkonem trestu pracovalo příležitostně a 21 odsouzených nepracovalo vůbec. Jeden odsouzený na tuto otázku neodpověděl. Dlouhodobé pracovní zařazení před výkonem trestu zvyšuje u odsouzených šanci uplatnit se v pracovním procesu ve věznici. Především při přijímacích komisích po příchodu odsouzeného do věznice zjišťuje pracovník z oddělení zaměstnávání vzdělání a dovednosti odsouzeného a jakou má pracovní praxi.

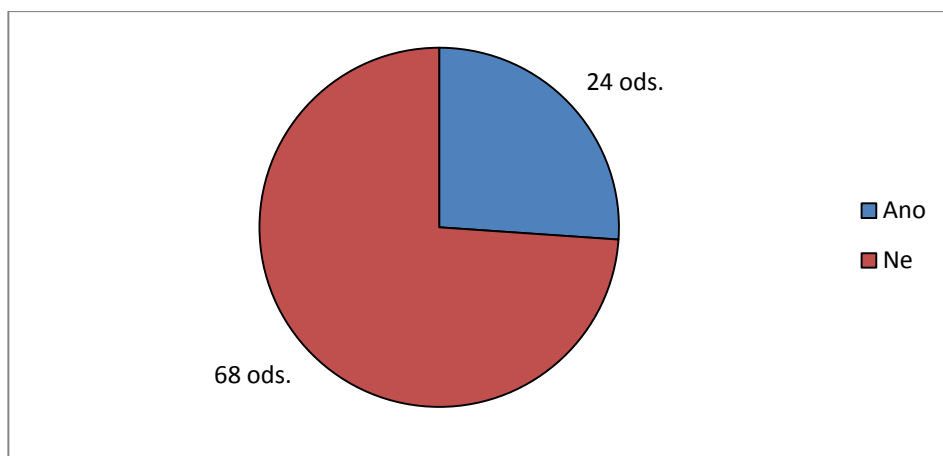
Otázky č. 4, 5, 6, 7, 8 a 9 se týkají problematiky Programu zacházení. V otázce č. 4 uvedlo 87 odsouzených, že si zvolilo standardní program zacházení. V pěti případech si odsouzení zvolili minimální program zacházení. Důvod proč tak učinily, neuvědli. V otázce č. 5 jsem zjišťoval, zda odsouzení zvolenému programu zacházení rozumí. 85 odsouzených uvedlo, že ano a 6 odsouzených uvedlo, že ne. Jeden odsouzený otázku nevyplnil. Otázka č. 6 se týká problematiky výběru aktivit programu zacházení. V 67 případech si odsouzený zvolil aktivitu Programu zacházení sám, v 6 případech mu ji doporučil spoluvězeň a v 17 případech odsouzenému s výběrem aktivity pomohl pracovník Vězeňské služby. Otázka č. 7 se týká aktivit, kterým dávají odsouzení největší přednost. Odsouzení nejvíce preferují zájmové aktivity, což uvedlo

45 odsouzených, následují je aktivity vzdělávací, což uvedlo 24 odsouzených, ve 14 případech odsouzení uvedli, že preferují speciálně výchovné aktivity. 5 odsouzených uvedlo, že nepreferují žádné aktivity. Jeden odsouzený na otázku neodpověděl. Otázka č. 8 a 9 se dotazuje odsouzených na to, zda kladné hodnocení zvyšuje šance odsouzených na podmíněčné propuštění a co je motivuje plnit Program zacházení. 55 odsouzených si myslí, že kladné hodnocení zvyšuje jejich šance na podmíněčné propuštění. 36 odsouzených zvolilo ne a 1 odsouzený na tuto otázku neodpověděl. 37 odsouzených nejvíce motivuje plnit Program zacházení proto, aby dosáhli zařazení do první skupiny vnitřní diferenciaci, 21 odsouzených by chtělo dosáhnout kladného hodnocení pro podmíněčné propuštění, dalších 21 odsouzených odpovědělo, že chce dosáhnout pracovního zařazení ve věznici a 13 ti odsouzeným zpříjemňuje plnění Programu zacházení život ve výkonu trestu odnětí svobody.

Otázka č. 10 se týká duchovní služby ve věznici a jejího využívání odsouzenými. 15 odsouzených uvedlo, že využívá aktivit s pracovníkem zajišťující duchovní služby. 77 odsouzených uvedlo, že nevyužívá těchto služeb.

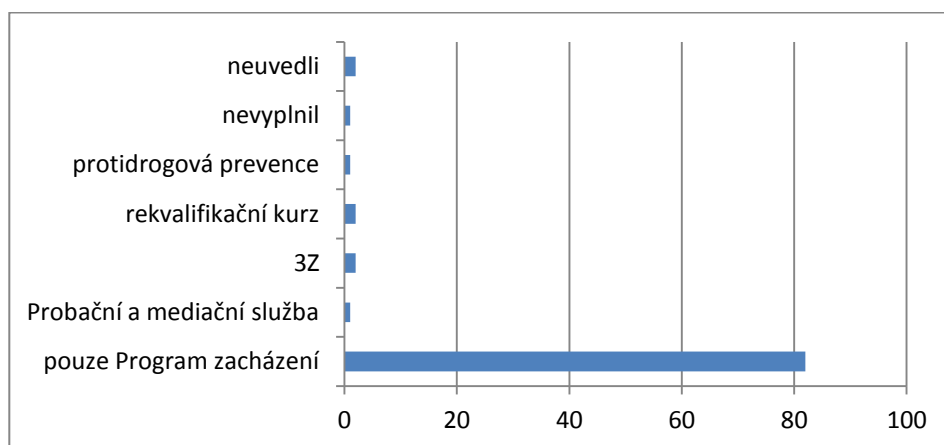
V otázce č. 11 jsem se zajímal, kolik z oslovených respondentů je ve věznici zaměstnáno. 24 odsouzených je pracovníčně zařazeno a 68 odsouzených uvedlo, že ne. Jelikož z praxe vím, že ve Věznici Rapotice je zaměstnanost pouze kolem 20 procent, tak jsem taková čísla celkem čekal. Je to dáno tím, že naše věznice nemá žádné velké pracoviště umístěné uvnitř věznice. Mimo věznici je zájem soukromých subjektů velký, ale administrativní zátěž a zejména charakteristiky odsouzených neumožňují pokrýt požadavky na pokrytí pracovišť mimo věznici, což je škoda.

Graf č. 7: Jste ve věznici pracovníčně zařazen?

Kromě Programu zacházení probíhají ve věznicích v celé České republice i další resocializační programy, o kterých jsem psal v teoretické části. V otázce č. 12 jsem zjišťoval, kolik z dotázaných odsouzených se těmto programům zúčastnilo. 82 odsouzených se nezúčastnilo žádného dalšího resocializačního programu. Jeden odsouzený spolupracuje s Probační a mediační službou, jeden odsouzený se zúčastnil rekvalifikačního kurzu holič a jeden odsouzený neuvedl, 2 odsouzení neuvedli, dva odsouzení prošli programem 3Z a jeden odsouzený se účastnil protidrogové prevence. Jeden odsouzený otázku nevyplnil. K této otázce chci poznamenat, že kapacita ostatních resocializačních programů kromě Programu zacházení je velmi kapacitně a časově omezená.

Graf č. 8: Resocializační programy

V následující otázce jsem se dotazoval, zda je nabídka resocializačních programů pro odsouzené dostatečná. 39 odsouzených odpovědělo ano, 22 odsouzených si myslí, že ne a 29 odsouzených na tuto otázku odpovědělo, že nabídka resocializačních programů je pro ně dostatečná částečně. Jeden respondent na otázku neodpověděl. Na tuto otázku navazovala další otázka, která se zabývá tím, zdali by ve věznicích nemělo pracovat více pracovníků podílejících se na realizaci resocializačních programů. 56 odsouzených by toto navýšení přivítalo a 36 odsouzených považuje současný stav za dostatečný.

V otázkách č. 15 a 16 jsem se dotazoval odsouzených, zda vzdělávání odsouzených v resocializačních programech snižuje rizika recidivy a napomáhá

odsouzeným k lepšímu začlenění do běžného života. Na otázku č. 15 odpovědělo 57, že vzdělávání odsouzených v resocializačních programech snižuje rizika recidivy, 36 odsouzených si nemyslí, že by tomu tak bylo. V otázce č. 16 odpovědělo 50 odsouzených, že resocializační programy napomáhají k běžnému začlenění do života po výkonu trestu odnětí svobody. 38 odsouzených uvedlo, že ne a 4 odsouzení na tuto neodpověděli.

V poslední otázce jsem se zajímal, zda odsouzené odrazuje výkon trestu odnětí svobody od páchaní trestné činnosti. 56 odsouzených uvedlo, že je výkon trestu odrazuje od páchaní další trestné činnosti a 36 odsouzených výkon trestu neodrazuje od páchaní dalších trestných činů, což není pozitivní zjištění. Tento fakt je docela znepokojující 36 odsouzených neodrazuje výkon trestu od dalšího páchaní trestné činnosti. Tak vysoké číslo jsem u této otázky nečekal.

5.3 Interpretace zjištěných faktů u zaměstnanců oddělení výkonu trestu

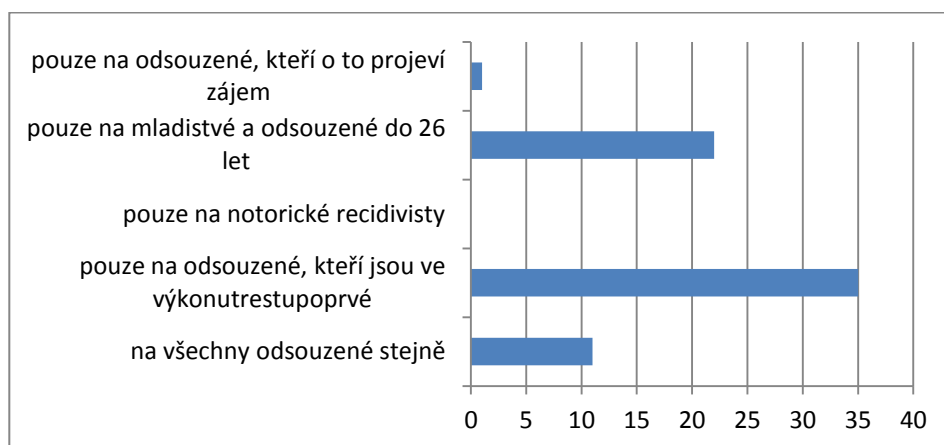
V druhé části dotazníků u pracovníků Vězeňské služby jsem se zaměřil také na specifika resocializačních programů. Některé otázky jsem zvolil stejné jako u odsouzených a jejich výsledky budu spolu konfrontovat.

V otázce č. 1 jsem zjišťoval stejně jako u odsouzených na to, co je smyslem výkonu trestu. 48 respondentů odpovědělo, že smyslem výkonu trestu je změna jednání odsouzeného, který po propuštění nepáchá trestné činy, plná resocializace. 11 respondentů odpovědělo, že smyslem výkonu trestu je adekvátní potrestání zločince podle spáchaného trestného činu. 4 zaměstnanci se domnívají, že je to izolace odsouzeného od společnosti a 6 zaměstnanců uvedlo, že je smyslem výkonu trestu potrestání jedince s cílem odradit jiné občany od páchaní trestných činů.

V otázce č. 2, která je také společná pro obě skupiny jsem zjišťoval, zda je nabídka resocializačních programů ve věznicích dostatečná. 53 respondentů odpovědělo, že je nabídka resocializačních programů pro odsouzené dostatečná, 4 zaměstnanci odpověděli, že není dostatečná a 12 zaměstnanců odpovědělo, že je nabídka resocializačních programů dostatečná částečně.

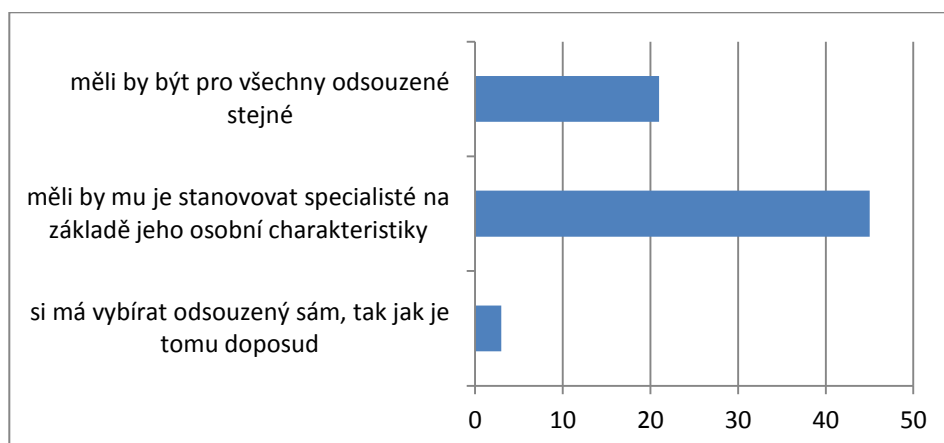
V otázce č. 3 jsem se zajímal, na koho by se především měly aplikovat resocializační programy. Výsledek této otázky mě docela překvapil, protože jsem čekal jiná čísla. 11 zaměstnanců uvedlo, že resocializační programy by se měli aplikovat na všechny odsouzené bez rozdílu stejně, tak jak je tomu doposud. 35 respondentů uvedlo, že by se resocializační programy měli aplikovat pouze na odsouzené, kteří jsou ve výkonu trestu poprvé. Nikdo z oslovených respondentů neuvedl možnost, že by se měli programy zaměřovat pouze na notorické recidivisty. 22 zaměstnanců je toho názoru, že by se resocializační programy měli zaměřit pouze na mladistvé odsouzené a odsouzené do 26 let. Jeden respondent uvedl, že by se mělo pracovat pouze s odsouzenými, kteří o to projeví zájem.

Graf č. 9: Resocializační programy by se měly aplikovat:

Otázka č. 4 se týká problematiky stanovování aktivit Programu zacházení. Tyto aktivity si v současné době může odsouzený vybírat dle vlastního uvážení z aktivit, které nabízí daná věznice. 3 respondenti uvedli, že si má odsouzený vybírat aktivity sám, jak je tomu doposud. 45 zaměstnanců si myslí, že by mu je měli stanovovat specialisti výkonu trestu na základě jeho osobní charakteristiky a 21 respondentů je toho názoru, že by měli být aktivity programu zacházení pro všechny odsouzené stejné.

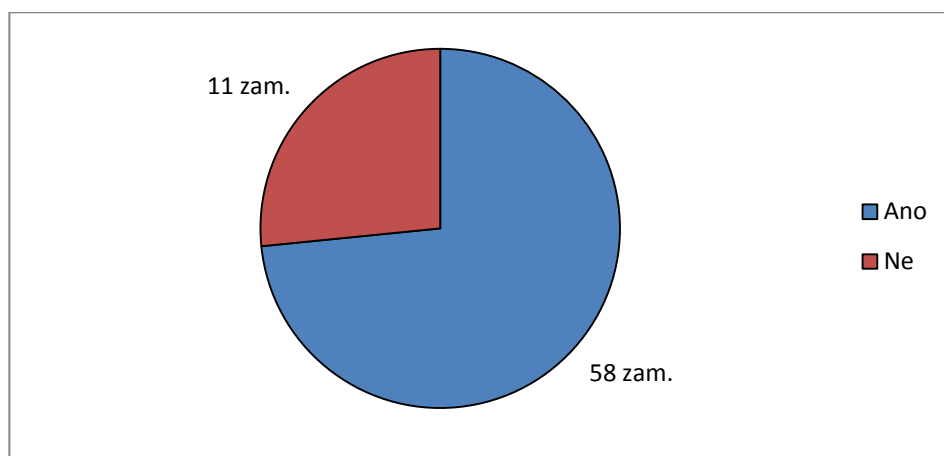
Graf č. 10: Aktivity programu zacházení:

Otázka č. 5 zjišťuje, jak by měly být aktivity Programu zacházení zaměřeny, jestli více na vzdělávání odsouzených, nebo na rozvíjení a prohlubování pracovních návyků, nebo by měli minimalizovat negativní vliv vězeňského prostředí. 24 respondentů uvedlo, že by měly být aktivity programu zacházení zaměřeny více na vzdělávání odsouzených. 27 zaměstnanců uvedlo, že by měly být zaměřeny spíše na prohlubování pracovních návyků a 18 zaměstnanců si myslí, že by aktivity Programu zacházení měli minimalizovat vliv vězeňského prostředí.

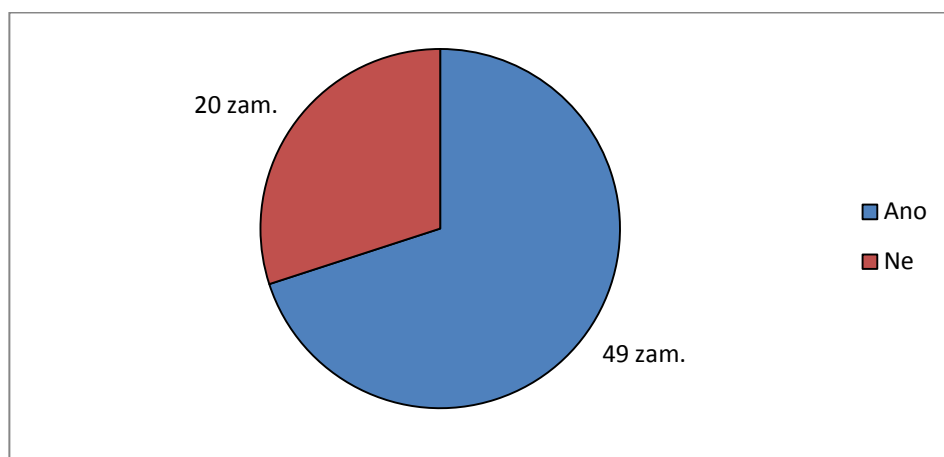
Otázka č. 6 a 7 jsou společné pro obě skupiny respondentů. V otázce č. 6 stejně jako u odsouzených mě zajímalo, zda by se mělo na realizaci resocializačních programů podílet více zaměstnanců. 41 zaměstnanců odpovědělo, že ano a 28 zaměstnanců odpovědělo, že ne. Na otázku č. 7, zda vzdělávání odsouzených snižuje rizika recidivy, uvedlo 58 pracovníků výkonu trestu ano a pouze 11 zaměstnanců si myslí, že tomu tak není.

Graf č. 11: Vzdělávání odsouzených snižuje rizika recidivy.

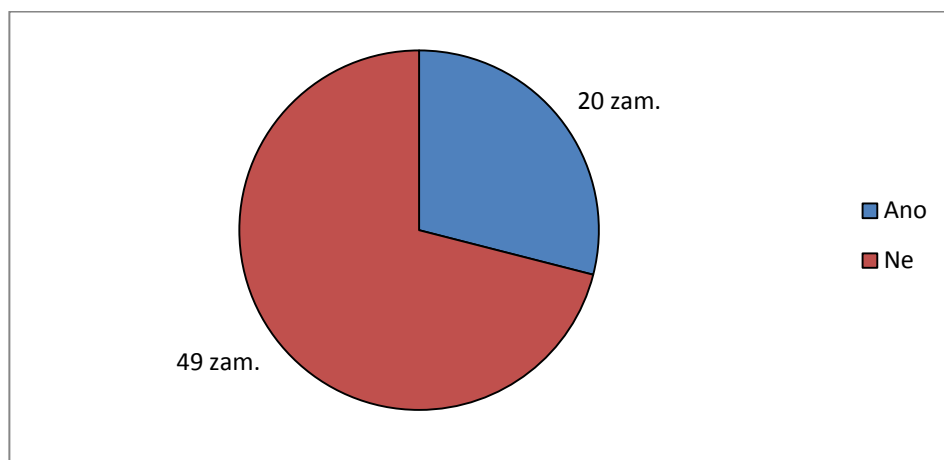
V otázce č. 8 zjišťuji, zda čas na realizaci aktivit s odsouzenými je dostatečný. Na tuto otázku odpovědělo 49 respondentů, ano a 20 respondentů, že čas na realizaci aktivit je nedostatečný.

Graf č. 12: Je čas vymezený na aktivity Programu zacházení dostatečný?

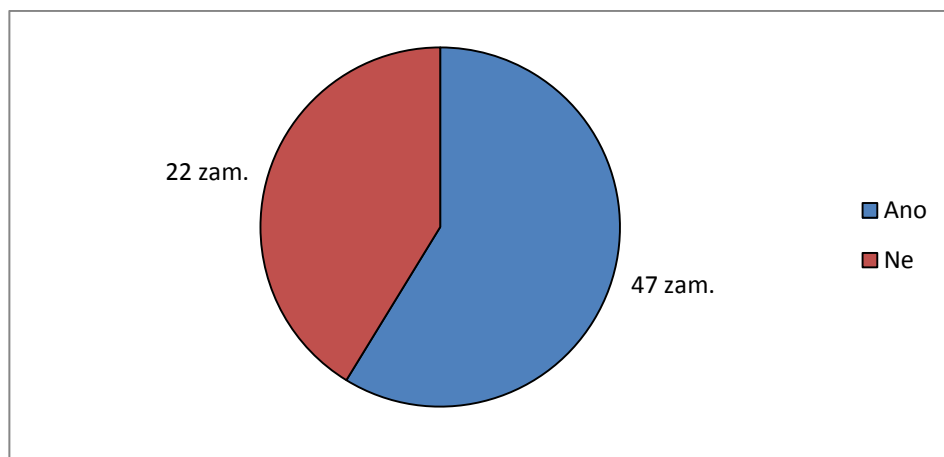
Otázka č. 9 se týká duchovenské služby a jejího podílu na resocializaci odsouzeného. Výsledná čísla mě překvapila, protože jsem myslel, že na tuto otázku zvolí více respondentů odpověď ano. Kladně odpovědělo pouze 20 respondentů a 49 respondentů odpovědělo záporně.

Graf č. 13: Duchovenská služba se významnou měrou podílí na resocializaci odsouzeného?

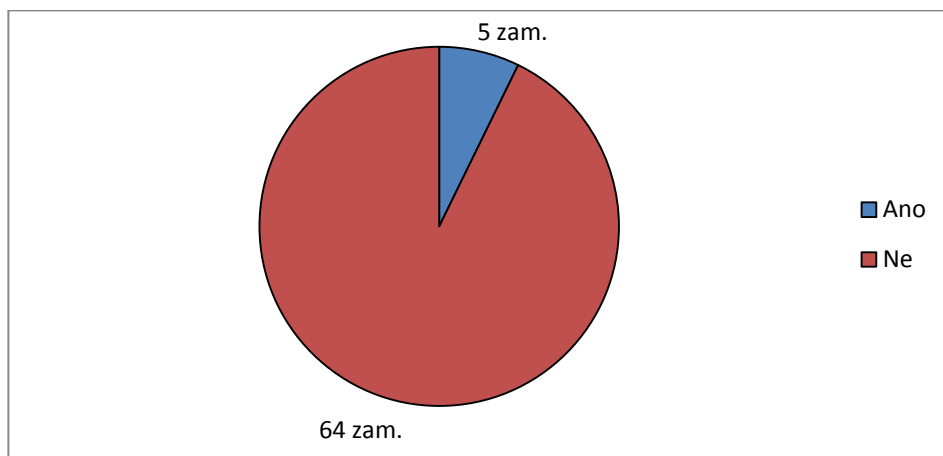
Otázka č. 10 řeší, zda resocializační programy přispívají k lepšímu začlenění odsouzeného do běžného života a je také společná pro obě skupiny respondentů. 47 respondentů uvedlo odpověď ano a 22 respondentů uvedlo odpověď ne.

Graf č. 14: Resocializační programy přispívají k lepšímu začlenění odsouzených do běžného života?

V otázce č. 11 jsem se zajímal, jaký názor mají zaměstnanci na tvrdost trestů za spáchanou trestnou činnost. Z vlastní praxe a zkušeností vím, že tresty za spáchané trestné činy v okolních zemích jsou přísnější než u nás, a proto mě ani výsledky z této otázky nepřekvapili. Pouze 5 respondentů uvedlo, že jsou tresty přísné a naopak 64 respondentů uvedlo, že přísné nejsou.

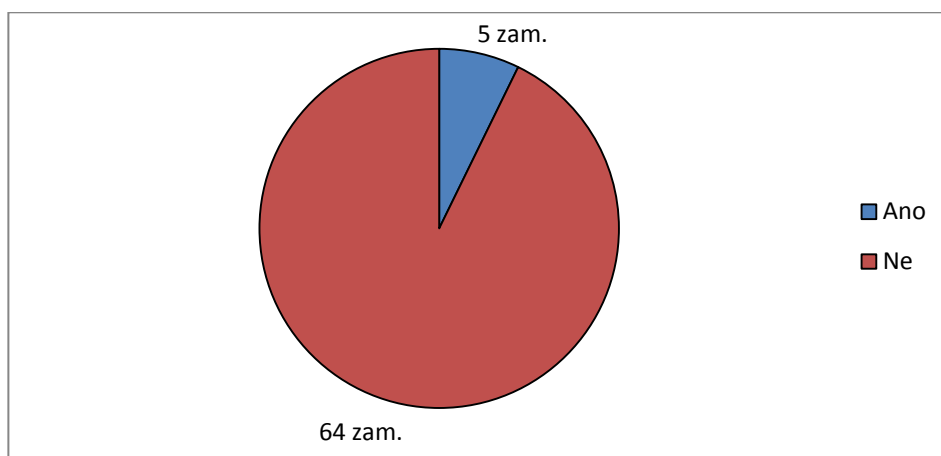
Graf č. 15: Jsou tresty v ČR za spáchanou trestnou činnost přísné?

V poslední otázce dotazníku pro zaměstnance č. 12 zjišťuji, zda výkon trestu odnětí svobody odrazuje odsouzené od páčání další trestné činnosti. 12 respondentů odpovědělo ano a 57 respondentů odpovědělo, že ne.

V otázce č. 11 jsem se zajímal, jaký názor mají zaměstnanci na tvrdost trestů za spáchanou trestnou činnost. Z vlastní praxe a zkušeností vím, že tresty za spáchané trestné činy v okolních zemích jsou přísnější než u nás, a proto mě ani výsledky z této otázky nepřekvapili. Pouze 5 respondentů uvedlo, že jsou tresty přísné a naopak 64 respondentů uvedlo, že přísné nejsou.

Graf č. 16: Jsou tresty v ČR za spáchanou trestnou činnost přísné?

5.4 Komparace společných otázek

V této kapitole se pokusím porovnat odpovědi odsouzených a zaměstnanců výkonu trestu odnětí svobody na společné otázky, na které odpovídali v dotaznících. První společnou otázkou byla u odsouzených i zaměstnanců otázka č. 1 co si myslí, že je smyslem odnětí svobody. Výsledky této otázky v porovnání odevzdaných dotazníků u odsouzených a zaměstnanců jsou v podstatě srovnatelné. 59 odsouzených a 48 zaměstnanců si myslí, že smyslem výkonu trestu je změna jednání odsouzeného, který po propuštění nepáchá další trestné činy. 8 odsouzených a 11 zaměstnanců si myslí, že je smyslem výkonu trestu adekvátní potrestání jedince. 10 odsouzených a 4 zaměstnanci si myslí, že smyslem výkonu trestu by měla být izolace odsouzeného od společnosti. 10 odsouzených a 6 zaměstnanců uvedlo, že smyslem výkonu trestu by mělo být potrestání jedince s cílem odradit jiné občany od páchaní trestných činů. Dle mého názoru pachatel trestné činnosti by měl vždy změnit své jednání a chování a zároveň by měl být adekvátně potrestán. Někteří jedinci musí být izolováni od společnosti, ale v této rovině jde spíš o nebezpečné recidivisty, u nichž opakované pokusy o resocializaci selhali. Výkon trestu by měl mít i represivní charakter, aby byl odstrašujícím prvkem pro společnost.

Další společná otázka je v dotazníku u odsouzených otázka č. 13 a u zaměstnanců oddělení výkonu trestu č. 2, kde jsou dotazováni, zda je nabídka resocializačních programů ve věznicích dostatečná. V této otázce jsou názorové rozdíly

mezi odsouzenými a zaměstnanci větší. 39 odsouzených a 53 zaměstnanců uvedlo, že je nabídka resocializačních programů dostatečná. 22 odsouzených a 4 zaměstnanci uvedli, že je tato nabídka nedostatečná a 19 odsouzených a 12 zaměstnanců si myslí, že je tato nabídka dostatečná částečně. Jak jsem se již v teoretické části zmínil, tak kromě aktivit Programu zacházení je po věznicích v celé České republice realizovaná celá škála resocializačních programů a rekvalifikačních kurzů pro odsouzené. Takže se plně ztotožňuji s názorem zaměstnanců, že nabídka těchto programů je dostatečná.

Třetí společnou otázkou je otázka v dotazníku odsouzených č. 14 a zaměstnanců č. 6, kterou se zjišťuje názor na to, zda by mělo pracovat ve věznicích více pracovníků podílejících se na realizaci resocializačních programů. 56 odsouzených a 41 zaměstnanců by toto navýšení přivítalo. 36 odsouzených a 28 zaměstnanců je proti. Odpověď na tento dotaz mě docela překvapila u zaměstnanců. Zaměstnanců podílejících se na realizaci resocializačních programů je dle mého názoru dostatečné množství, ale jejich přílišná administrativní zátěž brání tomu, aby se podíleli na realizaci těchto programů ve větším časovém úseku.

Čtvrtá společná otázka monitoruje problematiku vlivu vzdělávání odsouzených na snižování rizik recidivy. 56 odsouzených a 58 zaměstnanců uvedlo, že vzdělávání snižuje rizika recidivy. 36 odsouzených a 11 zaměstnanců si myslí, že tomu tak není. Myslím si, že vzdělání obecně je prevence proti páčání trestné činnosti. Již ve školách probíhají různé preventivní programy a osvěta zaměřená na patologické jevy v naší společnosti.

Pátá společná otázka zjišťuje názor respondentů, zda resocializační programy napomáhají odsouzeným k lepšímu začlenění do běžného života po výkonu trestu odnětí svobody. 50 odsouzených a 47 zaměstnanců je toho názoru, že resocializační programy přispívají k lepšímu začlenění do běžného života. 38 odsouzených a 22 zaměstnanců jsou opačného názoru. Resocializační programy dle mého názoru určitě přispívají k lepšímu začlenění do společnosti. Dále na ně navazují programy pospenitenciární péče po výkonu trestu odnětí svobody.

V šesté a poslední společné otázce mě zajímal názor respondentů, zda odrazuje výkon trestu odnětí svobody od páčání trestných činů. 56 odsouzených a 64 zaměstnanců uvedlo, že výkon trestu odnětí svobody odrazuje od páčání trestné

činnosti, 36 odsouzených a 5 zaměstnanců uvedlo možnost ne. Je to docela znepokojivé zjištění, že 36 odsouzených si myslí, že výkon trestu neodrazuje od páchaní další trestné činnosti.

5.5 Vyhodnocení výzkumného problému

Hypotéza č. 1: *Realizace resocializačních programů má významný podíl na resocializaci odsouzených na jejich začlenění do normálního života.*

Tuto hypotézu se **podařilo verifikovat** zjištěnými fakty v dotazníku u odsouzených i v dotazníku zaměstnanců v otázkách č. 16 a č. 10. 50 odsouzených a 47 zaměstnanců je toho názoru, že resocializační programy přispívají k lepšímu začlenění do běžného života. 38 odsouzených a 22 zaměstnanců jsou opačného názoru.

Hypotéza č. 2: *Vzdělávání odsouzených pomocí resocializačních programů snižuje rizika recidivy.*

U této hypotézy mohu konstatovat, že **je verifikována**, jelikož, dle zjištěných faktů v otázce č. 15 u odsouzených tak i v otázce č. 7, kdy většina z odsouzených respondentů potvrdila, že vzdělávání snižuje rizika recidivy.

Hypotéza č. 3: *Škála realizovaných resocializačních programů je ve věznicích dostatečná.*

Tato hypotéza se mi také **podařila verifikovat**, zejména v dotazníku pro zaměstnance v otázce č. 2 kdy naprostá většina, kdy 53 zaměstnanců uvedlo, že je nabídka resocializačních programů dostatečná. U odsouzených se dá říci, že nejvíce, což je 39 odsouzených uvedlo možnost ano, dále 29 odsouzených uvedlo, že nabídka resocializačních programů je dostatečná částečně a 22 odsouzených uvedlo, že pro ně nabídka resocializačních programů dostatečná není.

Hypotéza č. 4: *Duchovenská služba se podílí významnou měrou na resocializaci odsouzeného.*

Tato hypotéza dle zjištěných faktů v otázce č. 9 v dotazníku pro zaměstnance, **není verifikována**, protože pouze 20 z dotázaných pracovníků výkonu trestu je toho názoru, že tomu tak je a 49 zaměstnanců uvedlo odpověď ne. Dále Duchovenskou službu využívá 15 odsouzených a 77 odsouzených ji nevyužívá, jak vyplynulo z výsledků otázky č. 10 v dotazníku odsouzených. Přesto si myslím, že Duchovenská služba je důležitou součástí Vězeňské služby České republiky.

Závěr

Cílem této práce bylo zjistit, jaké jsou resocializační programy v českém vězeňství, jak se historicky vyvíjely, jak se využívají. Zjistit prostřednictvím konfrontace názorů odsouzených a pracovníků Vězeňské služby podílejících se na realizaci resocializačních programů a jejich evaluaci, jestli tyto programy pozitivně působí na odsouzeného. Chtěl jsem také získat další informace o odsouzených a pracovnících Vězeňské služby ČR, zapojených do těchto resocializačních programů, zejména, jak tyto programy vnímají, jaké s nimi mají zkušenosti a jestli mají smysluplné využití.

Toto se mi podařilo splnit nejen verifikací tří hypotéz, ale i zjištěnými fakty v praktické části, kdy se respondenti, jak z řad odsouzených, tak z řad zaměstnanců oddělení výkonu trestu ve Věznici Rapotice, vyjádřili velmi kladně k problematice resocializačních programů. Myslím si, že se mi to podařilo i v části teoretické, kde jsem první kapitole přiblížil, jak se vyvíjelo české vězeňství od dob Habsburské monarchie až doposud. V druhé kapitole jsem rozebral, jak funguje a je rozdělena Vězeňská služba České republiky, co je účelem a funkcí výkonu trestu odnětí svobody a jaké jsou specifika jednotlivých typů věznic. Ve třetí kapitole jsem popisoval resocializační programy jejich systémy a specifika. Zde jsem také přiblížil programy, které jsou odsouzeným k dispozici po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a jsou součástí postpenitenciární péče. Ve čtvrté kapitole jsem pojednával o tom, jak resocializační programy fungují, kdo se podílí na jejich realizaci a jak se hodnotí. Dále jsem v této kapitole popsal, jak funguje Duchovenská služba VS ČR, která se začala v rámci Vězeňské služby rozvíjet až po roce 1989 a je v současnosti nedílnou součástí Vězeňské služby České republiky.

Problematika resocializace a resocializačních programů je velmi složitá kapitola, kterou ovlivňují mnohé aspekty týkající se legislativní problematiky, financí, personálního zázemí a technického zabezpečení. Dovolím si konstatovat, že práce na resocializaci odsouzeného v našich podmínkách je na velice vysoké úrovni. O odsouzeného je ve výkonu trestu odnětí svobody velice dobře postaráno po stránce materiální i sociální. Humanizace našeho vězeňství po roce 1989 nabrala velmi rychlý směr kupředu. Odsouzení si už nemohou stěžovat na nelidské podmínky a špatné zacházení, jak tomu bylo za dob totalitního režimu. V dnešní době mají k dispozici řadu institucí, kam se mohou odvolat v případě pochybení pracovníků Vězeňské služby. Je třeba položit si otázku, jaké možnosti

mají oběti postižené trestnou činností odsouzených. Je pro ně taky přehršel programů a institucí, které jim pomohou vyrovnat se s následky trestné činnosti. Jsem toho názoru, že odsouzení by neměli mít více práv než povinností, a humanizace vězeňství by se měla v určitém bodě zastavit a prostředky vynaložené na resocializační programy by se mohly vynaložit jinak a jinde. Mohlo by se totiž stát, že odsouzený nebude mít z výkonu trestu žádný strach a žádný respekt a odsouzení se nám budou do výkonu trestu pravidelně navracet. Proto doufám, že i tato práce bude mít alespoň nějaký přínos pro pracovníky Vězeňské služby, jejichž práce je nelehká a vyžaduje kromě teoretických znalostí i praktické zkušenosti, ale hlavně velkou psychickou odolnost a houževnatost.

V závěru mohu konstatovat, že stanovený cíl této diplomové práce jsem splnil.

Seznam použité literatury

Biedermanová, E., Petras, M. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*, Praha: Institut pro kriminologii 2011, ISBN: 978-80-7338-115-8.

Černíková, V. a kol., *Sociální ochrana terciální prevence, její možnosti a limity*, Plzeň: A. Čeněk 2008, ISBN: 978-80-7380-138-0, 163 s.

Černíková, V. *Sociální ochrana*, Praha: Policejní akademie ČR 2005, ISBN: 80-7251-207-2, 244 s.

Čírtková, L. *Viktimologie pro forenzní praxi*, Praha: Portál 2014, ISBN: 978-80-262-0582-1, 158 s.

Čírtková, L. *Policejní psychologie*, Praha: Portál 2004, ISBN: 80-7178-931-3, 265 s.

Čírtková, L. *Forenzní psychologie*, Plzeň: Nakladatelství A. Čeněk s.r.o. 2009, ISBN: 978-80-7380-213-4, 432 s.

Drbohlav, A. *Trest smrti versus trest života*, Hr. Králové: Gaudeamus 2005, ISBN: 80-7041-163-5, 143 s.

Fischer, S. *Etopedie v penitenciární praxi*, Ústí nad Labem: MINO 2006, ISBN: 80-7044-772-9, 183 s.

Fischer, S. *Sociální patologie*, Praha: Grada 2009, ISBN: 978-80-247-2781-3, 224 s.

Hladík, O. a Steinová, Š. *Justiční statky vězni a zemědělství*, Praha: Mervart 2012. ISSN 0862-8483, 297 s.

Jůzl, M. *Sociálně pedagogická role církve v penitenciární praxi*, Brno: IMS 2011. ISBN 978-80-87182-03-1, 153 s.

Mařádek, V. *Výkladový slovník penologie*, 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2003, ISBN: 80-7042-256-4, 142 s.

Matoušek, O. *Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*, Praha: Portál 2005, ISBN: 80-7367-002-X, 351 s.

Mitáš, V. *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí*, Praha: Občanské sdružení, Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby České republiky, 2007.

Netík, K., Netíková, D., Hájek, S. *Psychologie v právu, I*, Praha: C. H. Beck, 1997. ISBN 80-7179-177-6, 140 s.

Stankowski, A. *Nástin problematiky etopedie a sociální patologie*, Ostrava: Ostravská universita 2004, ISBN: 80-7042-360-9, 142 s.

Sochůrek, J., *Nástin vybraných problémů forenzní psychologie II. díl*, Liberec: 2002. ISBN 80-7083-680-6

Sochůrek, J. *Kapitoly z penologie I. díl*, Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. ISBN 978-80-7372-203-6, 52 s.

Sochůrek, J. *Kapitoly z penologie II. díl*, Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. ISBN 978-80-7372-204-3, 77 s.

Sochůrek, J. *Kapitoly z penologie III. díl*, Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. ISBN 978-80-7372-205-0, 64 s.

Uhlík, J. *Historie věznění a vězeňství v Čechách*, Praha: VV Pankrác 2006.

Vágnerová, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*, Praha: Portál 2008, ISBN: 978-80-7367-414-4, 870 s

Vízdal, F. *Techniky poznávání osobnosti*, Brno: Institut mezioborových studií 2005.

Časopisy a jiné zdroje

České vězeňství 2/2010, 3/2010, 2/2011, 1/2012, 2/2012, 3/2013, 1/2014, Praha, ISSN 1213-9297.

Historická penologie č.2/2003, 2/2013, IV VS ČR Praha.

Kýr, A. Koncepce rozvoje vězeňství v ČR. České vězeňství. 1998, Tiskárna VV Praha – Pankrác 1998.

Metodický list ŘOVVaT č. 11/2007.

NGŘ č. 48/2014, *o organizaci duchovní služby*.

NGŘ č. 21/2010, kterým se stanoví úkoly zaměstnanců a příslušníků Vězeňské služby České republiky.

Poláchová, J. *Bakalářská práce*, Praha: 2011, FF UK v Praze.

Prezentace Věznice Rapotice.

Vyhláška ministerstva spravedlnosti 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody.

Internetové zdroje

www.wikipedia.cz

www.totalita.cz

Seznam použitých zkratk

VTOS	výkon trestu odnětí svobody
SOVT	speciální oddělení výkonu trestu
SOU	střední odborné učiliště

Seznam příloh

Příloha č. 1: Historie Věznice Rapotice

Příloha č. 2: Dotazník č.1

Příloha č. 3: Dotazník č.2

Historie Věznice Rapotice

Věznice Rapotice, do 1.7.2009 ještě jako objekt Vazební věznice a ústav pro výkon zabezpečovací detence Brno dále jen „VVaÚpVZD Brno“, vznikla na místě bývalých vojenských kasáren raketové základny v roce 2006. Leží v katastru tří obcí: Rapotic, Lesního Jakubova a Újezdu u Rosic. Útvar vznikl v dubnu 1989 jako Protiletadlová raketová skupina S-200 VEGA 76. protiletadlové brigády. Ministerstvo obrany útvar zrušilo v roce 2003. Areál věznice zabírá asi jednu třetinu celého objektu bývalých kasáren. První odsouzení, kterých bylo asi dvacet, zde byli umístěni v září roku 2006, kdy se zde začalo s rozsáhlou rekonstrukcí, která byla skončena v říjnu 2012 (*Černý T., Bakalářská práce, Brno: 2013, IMS Brno*).

Věznice je profilována pro odsouzené muže v typu věznice s dohledem a dozorem. V současnosti je kapacita věznice kolem osmi set odsouzených, kteří jsou rozděleni do sedmi oddělení. Každé oddělení má kapacitu cca 110 až 125 odsouzených. Na každém oddělení pracují čtyři vychovatelé, kteří společně s dozorcí zabezpečují chod oddělení. V současné době je kmenový stav odsouzených kolem 750 (*Černý T., Bakalářská práce, Brno: 2013, IMS Brno*).

Letecký pohled na Věznici Rapotice

Ložnice odsouzených, návštěvní místnost a tělocvična

DOTAZNÍK

Tento dotazník je anonymní a bude sloužit pouze pro studijní účely. Prosím zaškrtněte nebo doplňte Vaši odpověď.

Typ věznice : a) dohled b) dozor

Ve výkonu trestu : a) poprvé b) podruhé c) vícekrát

Věk: a) do 20 let b) 21 - 30 let c) 31 - 40 let

 d) 41 - 50 let e) 51 - 60 let f) 61 a více let

1. Smyslem trestu odnětí svobody je:

- a) změna jednání odsouzeného, který po propuštění nepáchá další trestné činy, plná resocializace,
- b) adekvátní potrestání zločince podle spáchaného činu
- c) izolace odsouzeného od společnosti
- d) potrestání jedince s cílem odradit jiné občany od páchaní trestných činů

2. Jaké je vaše vzdělání?

základní a) ZVLŠ (dokončená i nedokončená) **b)** ZŠ dokončená **c)** ZŠ nedokončená

další vzdělání d) neukončené **e)** vyučen **f)** střední bez maturity **g)** s maturitou **h)** VŠ –
obor:

3. Byl jste před nástupem do výkonu trestu zaměstnán?

- a) ano - dlouhodobě
- b) příležitostně
- c) nebyl

4. Jaký program zacházení jste si zvolil? a) standardní b) minimální(důvod.....

5. Je pro Vás Program zacházení srozumitelný? a) ano b) ne

6. Jakým způsobem jste si zvolil aktivity Programu zacházení?

- a) vybral jsem si je sám
- b) doporučil mi je spoluvězeň
- c) s pomocí zaměstnanců Vězeňské služby

7. Jaké aktivity Programu zacházení Vás nejvíce preferujete?

- a) vzdělávací b) zájmové c) speciálně výchovné d) žádné

8. Myslíte si, že kladné hodnocení programu zacházení zvyšuje Vaše šance na podmíněné propuštění?

- a) ano b) ne

9. Co Vás motivuje plnit PZ

- a) dosáhnout zařazení do 1. prostupné diferenční skupiny
- b) dosáhnout kladného hodnocení pro podmíněné propuštění
- c) dosáhnout pracovního zařazení ve výkonu trestu
- d) zpříjemňuje mi to pobyt ve výkonu trestu

10. Využíváte ve věznici služby duchovního? a) ano b) ne

11. Jste ve věznici pracovně zařazen? a) ano b) ne

12. Jste zapojen nebo byl jste zapojen ve výkonu trestu do jiných resocializačních programů(např. 3Z, GREPP, rekvalifikační kurzy apod.) než je program zacházení?

a) ano (jaký.....) b) ne

13. Je nabídka resocializačních programů ve věznicích podle Vás dostatečná?

a) ano b) ne c) částečně

14. Má ve vězeňských zařízeních pracovat více pracovníků, kteří se podílejí na realizaci resocializačních programů, než je tomu doposud.

a) ano b) ne

15. Vzdělávání odsouzených snižuje rizika recidivy?

a) ano b) ne

16. Myslíte si, že resocializační programy ve věznicích přispívají k lepšímu začlenění odsouzených

do běžného života po výkonu trestu?

a) ano b) ne

17. Odrazuje trest odnětí svobody od páchaní trestných činů?

a) ano b) ne

Děkuji za vyplnění.

Příloha č. 3: Dotazník č.2

Vážená paní kolegyně, vážený pane kolego,

obracím se na Vás s prosbou o spolupráci při realizaci výzkumu týkajícího se resocializačních programů a hodnotících nástrojů odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody.

Prosím Vás o vyplnění následující ankety. Zaručuji Vám úplnou anonymitu. Neexistují správné nebo špatné odpovědi, dotazník pouze slouží k získání Vašeho názoru. Anketa se týká resocializačních programů ve vězeňství.

Osobní údaje

1. Pohlaví: a) žena b) muž

2. Dokončené vzdělání:

a) střední s maturitou b) bakalářské studium c) magisterské studium

4. Uveďte prosím kolik roků pracujete ve VS ČR:

5. Ve věznici pracujete na pozici:

a) příslušníka VS b) vychovatele c) specialisty b) duchovního

1. Smyslem trestu odnětí svobody je:

a) změna jednání odsouzeného, který po propuštění nepáchá další trestné činy, plná resocializace,

b) adekvátní potrestání zločince podle spáchaného činu

c) izolace odsouzeného od společnosti

d) potrestání jedince s cílem odradit jiné občany od páchaní trestných činů

2. Je nabídka resocializačních programů pro odsouzené ve věznicích podle Vás dostatečná?

a) ano **b)** ne **c)** částečně

3. Resocializační programy by se měli aplikovat:

- a) na všechny odsouzené stejně bez rozdílu
- b) pouze na odsouzené, kteří jsou ve výkonu trestu poprvé
- c) pouze na notorické recidivisty
- d) pouze na mladistvé odsouzené a odsouzené do 26 let
- d) pouze na odsouzené, kteří o tyto programy projeví zájem

4. Aktivity Programu zacházení:

- a) si má odsouzený vybírat sám, tak jak je tomu doposud
- b) měli by mu je, na základě jeho osobní charakteristiky, stanovovat specialisté
- c) měly by být pro všechny odsouzené stejné

5. Aktivity Programu zacházení by měly být zaměřeny více:

- a) na vzdělávání odsouzených
- b) na prohlubování pracovních návyků
- c) aby minimalizovaly vliv vězeňského prostředí na odsouzeného

6. Má ve vězeňských zařízeních pracovat více pracovníků, kteří se podílejí na realizaci resocializačních programů, než je tomu doposud?

- a) ano b) ne

7. Vzdělávání odsouzených snižuje rizika recidivy?

- a) ano b) ne

8. Je čas vymezený na realizaci aktivit s odsouzenými dostatečný?

- a) ano b) ne c) částečně

9. Duchovenská služba VS ČR se podílí významnou měrou na resocializaci odsouzených?

a) ano b) ne

10. Myslíte si, že resocializační programy ve věznicích přispívají k nápravě odsouzených a jejich lepším možnostem pro začlenění do běžného života po výkonu trestu? a) ano b) ne

11. Jsou tresty v ČR za páchanou trestnou činnost přísné? a) ano b) ne

12. Odrazuje trest odnětí svobody odsouzené od páchaní trestných činů? a) ano b) ne

Děkuji za vyplnění.